

ΜΙΑ ΜΕΤΡΙΟΠΑΘΗΣ ΠΡΟΤΑΣΗ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΠΙΛΥΣΗ ΤΗΣ ΚΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΕΥΡΩ

Απέναντι όχθη/1

Επιστημονικός διευθυντής: Γιώργος Καλπαδάκης

Γιάνης Βαρουφάκης, James K. Galbraith, Stuart Holland
Μια Μετριοπαθής Πρόταση
για την επίλυση της κρίσης του ευρώ

© Les petits matins/Institut Veblen, 2014 για τη μετάφραση
© 2014, για την ελληνική γλώσσα ΠΟΤΑΜΟΣ

Επιμέλεια: Δημήτρης Παπακώστας
Σχεδιασμός εξωφύλλου: Keik bureau
Σελιδοποίηση: Βίβιαν Γιούρη

Εκδόσεις ΠΟΤΑΜΟΣ
Ξενοκράτους 48, 106 76 Αθήνα,
τηλ. 210 7231271, 215 5403723, fax 210 7254629
www.potamos.com.gr, info@potamos.com.gr

ISBN 978-960-545-038-0

Μια Μετριοπαθής Πρόταση
για την επίλυση
της κρίσης του ευρώ

των

ΓΙΑΝΗ ΒΑΡΟΥΦΑΚΗ
JAMES K. GALBRAITH
STUART HOLLAND

Πρόλογος
MICHEL ROCARD

Μετάφραση: Ρούλα Τσιτούρη

 ΠΟΤΑΜΟΣ

ΑΘΗΝΑ 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	9
Προλεγόμενα	13
Εισαγωγή	23
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ Η φύση της ευρωπαϊκής κρίσης	
<i>Τραπεζική κρίση</i>	31
<i>Κρίση δημόσιου χρέους</i>	33
<i>Επενδυτική κρίση</i>	39
<i>Ανθρωπιστική κρίση</i>	43
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ	
Τέσσερις αναπόφευκτοι πολιτικοί περιορισμοί	45
ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ Η Μετριοπαθής Πρόταση	
<i>Τέσσερις Κρίσεις, τέσσερα Μέτρα</i>	55
<i>1ο Μέτρο</i>	56
<i>2ο Μέτρο</i>	60
<i>3ο Μέτρο</i>	67
<i>4ο Μέτρο</i>	79
Περίληψη	87
Επίλογος	95

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Μετριοπαθής Πρόταση: εκπληκτικός τίτλος. Η πρόταση είναι όντως μετριοπαθής. Αφενός, γιατί δεν εγείρει καμιά απαίτηση αλλαγής των Συνθηκών της Ευρωπαϊκής Ένωσης· αφετέρου, γιατί δεν θίγει ευθέως την εθνική κυριαρχία των κρατών-μελών, κυρίως της Γερμανίας· τέλος, γιατί φαίνεται πως εδράζεται στη γνώση των οικονομικών διεργασιών, χωρίς να προκαλεί θορυβώδεις διαμάχες μεταξύ θεμελιωδών αλλά συχνά αντικρουόμενων θεωρητικών αρχών.

Εντούτοις, ως προς το φιλόδοξο και ευφυές του εγχειρήματος, και κυρίως ως προς το διακύβευμα, κάθε άλλο παρά ως μετριοπαθή θα τη χαρακτηρίζα.

Η φιλοδοξία είναι παρούσα ήδη από τον τίτλο: «επίλυση της Κρίσης του Ευρώ». Βρισκόμαστε στο μέσον μιας κρίσης εδώ και πέντε-έξι χρόνια. Οι διορθωτικές επεμβάσεις που υπέστησαν διαδοχικά οι μηχανισμοί, οι διαδικασίες και οι θεσμοί κοινωνικής αλληλεγγύης που περιβάλλουν το ευρώ προκάλεσαν καινούργιους κλυδωνισμούς και οδήγησαν σε μια νέα τάξη πραγμάτων, που τις περισσότερες φορές δεν κατάφερε να καθησυχάσει παρά μόνο πρόσκαιρα πολλούς από τους εμπλεκόμενους φορείς.

Παρά το ότι η κρίση δεν βρίσκεται πλέον μπροστά μας, το γεγονός ότι το δημόσιο χρέος έχει μεγαλώσει σχεδόν σε

όλες τις χώρες, σε μια προσπάθεια να περιοριστούν οι συνακόλουθοι κίνδυνοι του ολέθριου κραχ των ετών 2006-2008, έχει εγκαταστήσει κατά τρόπο μόνιμο πλέον την απειλή μιας ενδεχόμενης χρεοκοπίας σε πολλές από τις δεκαοκτώ χώρες της ευρωζώνης και κατ' επέκταση στο ίδιο το ευρώ. Η απειλή αυτή δεν στρέφεται μονάχα κατά του νομίσματος, αλλά και κατά της πολιτιστικής δράσης που οι δεκαοκτώ αυτές χώρες θα έπρεπε να αναλαμβάνουν ώστε να αποκτήσουν εκ νέου συλλογική δύναμη αντάξια της ιστορίας τους. Κατά συνέπεια, η κρίση είναι εν δυνάμει και παγκόσμια και γεωπολιτική, όπως ακριβώς και η φιλοδοξία να υπερκεραστεί.

Η ευφυΐα της πρότασης είναι κι αυτή ανάλογη της φιλοδοξίας της. Συνδυάζει γνώσεις που σπάνια απαντώνται μαζί σε μια προσπάθεια σύγκλισης θέσεων οι οποίες φαντάζουν αντικρουόμενες, δεδομένου ότι καλούνται να συνάδουν τόσο με τη μακροοικονομία και την οικονομική επιστήμη όσο και με το ευρωπαϊκό δημοσιονομικό δίκαιο. Η πρόταση συνδυάζει αφενός τη λεπτή χρήση των στενών περιθωρίων αυτονομίας που έχουν παρασχεθεί από τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης σε συγκεκριμένους θεσμούς (π.χ. την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα), υπό συνθήκες μάλιστα πλήρους δυσπιστίας των κρατών που τους δημιούργησαν (αλλά και μεταξύ των κρατών και των θεσμών που αυτά δημιούργησαν), και αφετέρου τα μαθήματα που έχει να μας διδάξει μια οικονομική επιστήμη η οποία ταλανίζεται, εδώ και δεκαετίες, από τον μονεταρισμό. Η πρόταση αυτή, λοιπόν, καταδεικνύει κάτι που φαντάζει δυσπρόσιτο και ουτοπικό: ναι, ασφαλώς και θα μπορούσε να υπάρξει λύση στην Κρίση του Ευρώ.

Αφήνω στον αναγνώστη την έκπληξη και την ικανοποίηση της ανακάλυψης. Το μόνο που μπορώ εγώ να πω είναι ότι δεν

εντόπισα κανένα σοβαρό λόγο που να καθιστά την πρόταση ανεφάρμοστη και το εγχείρημα αδύνατο.

Ως προς το διακύβευμα, ενδέχεται να είναι ακόμα σοβαρότερο από αυτό που προαναγγέλλουν οι συγγραφείς της παρούσας πρότασης. Συνίσταται απλά στο να μάθουμε αν ολόκληρη η Ευρώπη είναι καταδικασμένη από τις αδυσώπητες συνέπειες των οικονομικών εξελίξεων σε μια δραματική ύφεση που δεν της αφήνει κανένα περιθώριο πέρα από τη φθίνουσα πορεία, ή αν μια άλλη θεώρηση των οικονομικών μηχανισμών και των κανόνων που τους διέπουν μπορεί να διανοίξει λιγότερο ανησυχητικές προοπτικές. Τα κράτη στα οποία απευθύνεται η Μετριοπαθής Πρόταση οφείλουν να απαντήσουν σ' αυτό ακριβώς το διακύβευμα. Το όφελος από τη θετική ανταπόκριση στην Πρόταση, την οποία θεωρώ αναγκαία, θα είναι η κατάρρευση των επικίνδυνων μαλθουσιανών παραδοχών, που την παρούσα στιγμή συνηγορούν στην καταδίκη μας.

MICHEL ROCARD

τ. Πρωθυπουργός της Γαλλικής Δημοκρατίας

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Οι ρίζες της Μετριοπαθούς Πρότασης πάνε αρκετά πίσω στο χρόνο.

Το 2003 πρωτοσυζητήσαμε με τον Stuart Holland τα δομικά, αρχιτεκτονικά, προβλήματα της ευρωζώνης, πεπεισμένοι ότι η Συνθήκη του Μάαστριχτ, η απουσία ευρωζωνικής επενδυτικής πολιτικής και η ασυδοσία των ευρωπαϊκών τραπεζών θα «γονάτιζαν» κάποια στιγμή την Ευρώπη και θα δημιουργούσαν συνθήκες βαθιάς ευρωπαϊκής κρίσης. Βέβαια, εκείνη την εποχή της... «ισχυρής Ελλάδας», και της υπέρμετρης αισιοδοξίας που προκαλούσε ο πακτωλός δανείων που έδιναν ακατάσχετα οι τραπεζίτες του Βορρά, οι φόβοι μας θεωρούνταν παρανοϊκοί (από τους ίδιους ανθρώπους που διαχειρίζονται σήμερα την κρίση και αρνούσαν τότε ότι θα έρθει).

Μάλιστα προ των βουλευτικών εκλογών του 2004, στη διάρκεια της προεκλογικής περιόδου, από κοινού με τον Stuart προτείναμε στον τότε Πρόεδρο του ΠΑΣΟΚ, τον κ. Γιώργο Παπανδρέου, να συμπεριλάβει στο προεκλογικό του маниφέστο την ιδέα μιας νέας ευρωπαϊκής επενδυτικής πολιτικής που να χρηματοδοτείται από ευρωμόλογα έκδοσης του Ευρωπαϊκού Επενδυτικού Ταμείου (ΕΕΤ) υποστηριζόμενα από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα. Και πάλι η πρότασή μας απερ-

ρίφθη μετά πολλών επαίνων από το οικονομικό επιτελείο του τότε κυβερνώντος κόμματος.

Η πρότασή μας για επενδυτικά ομόλογα του ΕΕΤ έχει κι αυτή μακριές ρίζες. Πράγματι, το 1993 ο Stuart, ως σύμβουλος του Jacques Delors, είχε καταφέρει να πείσει τον τότε Πρόεδρο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής να ιδρύσει το ΕΕΤ για ένα βασικό λόγο: να αντισταθμίσει τα αποτελέσματα του αποπληθωρισμού που θα προκαλούσε η εφαρμογή της Συνθήκης του Μάαστριχτ.¹ Αν και ο κ. Delors είχε πειστεί, καθώς ίδρυσε τελικά το ΕΕΤ, η πρόταση του Stuart να εκδίδει το Ταμείο αναπτυξιακά ομόλογα εκ μέρους της ευρωζώνης (ουσιαστικά, ευρωομόλογα) παραγκωνίστηκε το 1994, για δύο λόγους:

- εξαιτίας της σθεναρής αντίστασης που συνάντησε από τη γερμανική πλευρά, αλλά και από τη Γενική Οικονομική Διεύθυνση της Κομισιόν, και
- επειδή ο Πρόεδρος της Γαλλίας, François Mitterrand, αν και ήταν σύμφωνος με την πρόταση Delors - Holland, αποφάσισε να μην την υποστηρίξει ενάντια στη βούληση του Καγκελάριου Helmut Kohl.

Μάλιστα, σε ιδιωτική συνομιλία με τους Delors - Holland, ο Πρόεδρος Mitterrand τους είπε: «Αυτό που μου προτείνετε είναι σωστό. Ο Helmut κι εγώ όμως δεν έχουμε τη δυνατότητα

1. Stuart Holland, *The European Imperative: Economic and Social Cohesion in the 1990's* [Η ευρωπαϊκή επιταγή: Οικονομική και κοινωνική συνοχή τη δεκαετία του 1990], Αναφορά προς την Κομισιόν, Νότιγχαμ, Spokesman Press, 1993. Πρόλογος του Jacques Delors.

να το περάσουμε τώρα. Όταν όμως, μετά από δέκα ή δεκαπέντε χρόνια, θα έρθει μια μεγάλη κρίση, οι διάδοχοί μας είτε θα πρέπει να δημιουργήσουν τέτοιους μηχανισμούς είτε η νομισματική ένωση θα καταρρεύσει».

Το 2007-2008, όταν ξεσπούσε η παγκόσμια κρίση, ξανασυναντηθήκαμε (αρκετές φορές) με τον Stuart, μοιραζόμενοι τον φόβο ότι η ευρωζώνη θα χτυπηθεί αλύπητα από το ωστικό κύμα που ερχόταν από τη Wall Street. Όπως και έγινε. Εκείνη την εποχή (ήδη από τα τέλη του 2006), οι δικοί μου διάυλοι επικοινωνίας με την «εξουσία» είχαν διακοπεί, μετά τη διαφωνία μου με τον Γιώργο Παπανδρέου και το περιβάλλον του, και καθώς είχα παραιτηθεί από σύμβουλός του. Ο Stuart όμως, ο οποίος διατηρούσε άριστες σχέσεις, προσπάθησε να μεταφέρει στον ηγέτη που σύντομα θα γινόταν πρωθυπουργός της Ελλάδας, και ο οποίος μάλιστα ήταν ήδη Πρόεδρος της Σοσιαλιστικής Διεθνούς, την ανάγκη να ηγηθεί μιας πανευρωπαϊκής πολιτικής κίνησης για τη δημιουργία νέων λειτουργιών της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Επενδύσεων, με σκοπό την αντιμετώπιση της κρίσης που ερχόταν. Όπως το περίμενα, και είχα προειδοποιήσει τον Stuart ότι θα συνέβαινε, δεν υπήρξε κάποια ανταπόκριση.

Έτσι, όταν πλέον το ωστικό κύμα παρέσυρε το ελληνικό δημόσιο στη μαύρη τρύπα της χρεοκοπίας, περί τα τέλη του 2009, ήταν προδιαγεγραμμένο ότι μια ακολουθία χρεοκοπιών (τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα) θα συμπαρέσυρε την ευρωζώνη σε μια βαθιά, μισανθρωπική, δομική, υπαρκτική κρίση. Από τον Δεκέμβριο του 2009, και με μεγαλύτερη ένταση τον Ιανουάριο του 2010, συγγράψαμε με τον Stuart

το προσχέδιο της Μετριοπαθούς Πρότασης - αν και τότε δεν είχαμε βρει ακόμη τον τίτλο της. Η ουσία της συνολικής μας πρότασης αποτελείτο:

- Από την αρχική πρόταση του Stuart για ένα πανευρωπαϊκό επενδυτικό πρόγραμμα χρηματοδοτούμενο από εκδόσεις ομολόγων του Ευρωπαϊκού Ταμείου Επενδύσεων, υποστηριζόμενες από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (πρόταση που αποτελεί τη βάση του 3ου Μέτρου, βλ. σελ. 67).
- Από μια δική μου πρόταση για κούρεμα των δημοσίων χρεών και παράλληλο συμψηφισμό των απωλειών (από αυτό το κούρεμα) των τραπεζών με τη ρευστότητα που τους παρείχε η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (πρόταση που μετεξελίχθηκε στο 1ο Μέτρο, βλ. σελ. 56).
- Από μια νέα πρόταση (στην οποία καταλήξαμε από κοινού με τον Stuart) για τη διαμεσολάβηση της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας στην εξυπηρέτηση του κατά Μάαστριχτ νόμιμου δημόσιου χρέους από τα κράτη-μέλη, μέσω όμως ενός νέου εργαλείου: ομόλογα έκδοσης της ίδιας της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (πρόταση που αποτελεί τη βάση του 2ου Μέτρου, βλ. σελ. 60).

Αμέσως κινητοποιηθήκαμε για να διαδώσουμε την πρότασή μας αυτή. Κάποια στιγμή βρέθηκα στο Δουβλίνο, για να την παρουσιάσω, και σκέφτηκα ότι, για λόγους «μάρκετινγκ», χρειαζόταν να της δώσουμε κάποιο όνομα. Επηρεασμένος από το ιρλανδικό περιβάλλον, θυμήθηκα τη σατιρική *Μετριοπαθή Πρόταση (Modest Proposal)* του Jonathan Swift, ο οποίος, εν μέσω της μεγάλης οικονομικής-ανθρωπιστικής κρίσης

που μάστιζε την Ιρλανδία, με την πείνα να θερίζει τον ιρλανδικό λαό, και για να σοκάρει τους αναγνώστες του (ιδίως την αγγλική κοινωνία), πρότεινε να... μαγειρεύουν οι Ιρλανδοί τα παιδιά τους. Όταν είπα στο ιρλανδικό κοινό, χωρίς να το πολυσκεφτώ, ότι ίσως να την ονομάσουμε «Μετριοπαθή Πρόταση για την Επίλυση της Κρίσης του Ευρώ», προς τιμήν του Swift και των εμπειριών του ιρλανδικού λαού από βαθιές οικονομικές κρίσεις, εισέπραξα πολλά χαμόγελα αλλά και ικανοποίηση. Αργότερα πρότεινα στον Stuart τον τίτλο αυτό και συμφώνησε. Από τότε η εργασία μας, σε όλες τις εκφάνσεις της (έχει γραφτεί και ξαναγραφτεί πολλές φορές από το 2009), είναι γνωστή ως Μετριοπαθής Πρόταση.

Μέχρι το καλοκαίρι του 2010, πολύ λίγοι έδωσαν σημασία στη Μετριοπαθή Πρόταση, πεπεισμένοι ότι επρόκειτο για ελληνική κρίση που δεν θα μεταδιδόταν στις υπόλοιπες χώρες της ευρωζώνης (λόγω του Μνημονιακού Δανείου του Μαΐου του 2010 και της ίδρυσης του Ταμείου EFSF, που ήταν έτοιμο να παράσχει ανάλογα Μνημονιακά Δάνεια σε άλλες χώρες). Όταν όμως επιβεβαιώθηκαν οι προβλέψεις μας, τον Αύγουστο του 2010, με την επικείμενη κατάρρευση της Ιρλανδίας και της Πορτογαλίας, ξάφνου η Μετριοπαθής Πρόταση τράβηξε το ενδιαφέρον πολλών. Κι όταν έγινε σαφές ότι η κρίση μεταδιδόταν στην Ιταλία, το ενδιαφέρον αυξήθηκε κι άλλο. Μεταξύ εκείνων που προσυπέγραψαν τους βασικούς άξονες της Μετριοπαθούς Πρότασης, με άρθρα στο *Der Spiegel* και στους *Financial Times*, ήταν ο Giuliano Amato (τ. Πρωθυπουργός της Ιταλίας), ο Guy Verhofstadt (τ. Πρωθυπουργός του Βελγίου, νυν ηγέτης της Συμμαχίας Φιλελευθέρων και Δημοκρατών στο Ευρωκοινοβούλιο, και υποψήφιος της Συμμαχίας

αυτής για τη θέση του Προέδρου της Κομισιόν κατά την επόμενη τετραετία), ο Michel Rocard (τ. Πρωθυπουργός της Γαλλίας, που υπογράφει και τον Πρόλογο της παρούσας έκδοσης της Μετριοπαθούς Πρότασης), ο Mario Soares (τ. Πρωθυπουργός και Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Πορτογαλίας), ο Mario Sampaio (τ. Πρόεδρος της Δημοκρατίας της Πορτογαλίας), ο Enriquer Baron (τ. ηγέτης της Σοσιαλιστικής Ομάδας και Πρόεδρος του Ευρωκοινοβουλίου) και ο Jacek Saryusz-Wolski (Αντιπρόεδρος του Ευρωπαϊκού Λαϊκού Κόμματος, τ. Αντιπρόεδρος της Ευρωβουλής και Πρόεδρος της Επιτροπής Εξωτερικών Υποθέσεων της Ευρωβουλής).

Επιπλέον, οι ομάδες της Ευρωπαϊκής Αριστεράς και των Οικολόγων-Πρασίνων του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου ενστερνίστηκαν με ενθουσιασμό την πρότασή μας. Έχει ενδιαφέρον ότι, όπως καταδεικνύει ο παραπάνω κατάλογος, η Μετριοπαθής Πρόταση έτυχε ενεργούς υποστήριξης από όλες σχεδόν τις πολιτικές πτέρυγες του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου. Αν προστεθεί σ' αυτό τον κατάλογο και η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Εργατικών Συνδικάτων (European Trades Union Council), γίνεται σαφές πως η Μετριοπαθής Πρόταση φαίνεται να έχει τη δυνατότητα συγκερασμού πολλών διαφορετικών απόψεων σε τέσσερις απλές προτάσεις εξόδου από την κρίση.

Τον Νοέμβριο του 2011, ο James K. Galbraith, καλός συνάδελφος, πανεπιστημιακός συνεργάτης και φίλος, διοργάνωσε στο Πανεπιστήμιο του Τέξας, και συγκεκριμένα στη Σχολή Δημόσιων Υποθέσεων που φέρει το όνομα του Lyndon B. Johnson, διεθνές συνέδριο για την Κρίση του Ευρώ με κεντρικό θέμα τη Μετριοπαθή Πρόταση. Έχοντας ήδη παρουσιάσει την Πρόταση στην Κεντρική Τράπεζα των ΗΠΑ (New

York Federal Reserve) και στο Bloomberg της Νέας Υόρκης, το συνέδριο στο Τέξας μας έδωσε τη δυνατότητα να την επεξεργαστούμε καλύτερα, επωφελούμενοι από πολλά ενδιαφέροντα σχόλια των συμμετεχόντων. Λίγο αργότερα, ο James εντάχθηκε στην ομάδα των συγγραφέων της Μετριοπαθούς Πρότασης, μπολιάζοντάς την με ιδέες από την άλλη μεριά του Ατλαντικού.

Δυστυχώς, παρά την ευρεία αποδοχή της Μετριοπαθούς Πρότασης, είχαμε απέναντί μας την κατηγορηματική Άρνηση (με κεφαλαίο άλφα) της ευρωπαϊκής ηγεσίας (εκπορευόμενη από τη φιλοσοφία και τη στάση του Βερολίνου) να αποδεχθεί ότι η κρίση είναι συστημική, ότι απαιτεί μεθοδική αντιμετώπιση και ότι πρέπει να εφαρμοστούν προτάσεις όπως αυτή. Αντ' αυτών, η επίσημη Ευρώπη:

- δημιούργησε τον σαθρό Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ / ESM), ο οποίος δεν μπορεί να βοηθήσει ούτε στο χρέος ούτε στην τραπεζική κρίση, καθώς δανείζεται από τις αγορές στη βάση έκδοσης τοξικών, δομημένων ομολόγων,
- καθυσούχασε τις αγορές με την απειλή του προγράμματος OMT της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (βλ. σελ. 38),
- βασίζεται σε αποικιακού χαρακτήρα παρεμβάσεις στην Περιφέρεια (βλ. το νεοϊδρυθέν Ελληνικό Επενδυτικό Ταμείο, το οποίο υποχρηματοδοτεί ημι-ιδιωτική γερμανική τράπεζα, αντί για έναν σωστά δομημένο, πανευρωπαϊκό επενδυτικό θεσμό, όπως προτείνουμε στο 3ο Μέτρο), και
- ανακοίνωσε την τραπεζική ένωση στα λόγια ώστε να την υπονομεύσει στην πράξη.

Σήμερα, η επίσημη Ευρώπη ξηλώνει ακόμα και αυτά τα σαθρά αναχώματα που δημιούργησε, καταργώντας στην πράξη τον ΕΜΣ, «στέλνοντας» το πρόγραμμα ΟΜΤ στα Ευρωπαϊκά Δικαστήρια και επιμένοντας στην πλήρη επανεθνικοποίηση τόσο των κρατικών χρεών όσο και των τραπεζικών συστημάτων (υπό τη σκέπη της ψευδεπίγραφης τραπεζικής ένωσης). Τα μόνα που κρατούν ήσυχες τις αγορές, και έχουν ρίξει τα επιτόκια δανεισμού (ακόμα και της Ελλάδας), είναι:

(α) οι προσδοκίες αρνητικού πληθωρισμού που καλλιεργήθηκαν λόγω της κρίσης και των λιγοστών επενδύσεων σε όλη την Ευρώπη, και οι οποίες, εξ ορισμού, μειώνουν τα ονομαστικά επιτόκια δανεισμού την ώρα που εντείνουν την επενδυτική ένδεια της πραγματικής οικονομίας,

(β) η (καθυστερημένη) απόφαση του Βερολίνου να κρατήσει εντός της ευρωζώνης χώρες όπως η Ελλάδα και η Πορτογαλία, και

(γ) η αποφασιστικότητα της Γερμανίας και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας να δημιουργήσουν μια νέα φούσκα στις χρηματαγορές (βλ. την πρόσφατη έκδοση νέων ελληνικών ομολόγων από ένα κράτος βαθιά πτωχευμένο), που δίνει την εντύπωση υπέρβασης της Κρίσης του Ευρώ (ακριβώς όπως η προ του 2008 φούσκα, στις ίδιες αγορές, έδινε στους Ευρωπαίους την ψευδαίσθηση ότι αναπτυσσόμαστε σε στέρεες βάσεις), με στόχο τη συνέχιση στο διηνεκές της Άρνησης ότι η ευρωζώνη θεμελιώνεται επί της αρχικής της, μη βιώσιμης αρχιτεκτονικής.

Αποτέλεσμα είναι η Κρίση του Ευρώ να μεταμορφωθεί από κρίση στην αγορά ομολόγων σε βαθιά κρίση της πραγματικής οικονομίας. Έτσι, την ώρα που τα spreads στα επιτόκια

δανεισμού μειώνονται, κάτω από την επιφάνεια των χρηματαγορών οι πραγματικές οικονομίες των ελλειμματικών κρατών-μελών απομακρύνονται από εκείνες των πλεονασματικών, ολόκληρη η ευρωζώνη αποτελεί πηγή αποσταθεροποίησης για την παγκόσμια οικονομία και, το χειρότερο, οι Ευρωπαίοι πολίτες έχουν αρχίσει να βλέπουν τους ευρωπαϊκούς θεσμούς ως περιορισμούς στην ελευθερία και στις προοπτικές τους, στρεφόμενοι όλο και περισσότερο στον εθνικισμό και την ξενοφοβία.

Όπως συμβαίνει κάθε φορά που η πολιτική εξουσία αρνείται να έρθει αντιμέτωπη με μια βαθιά, αυτοτροφοδοτούμενη οικονομική κρίση, η συνέχιση των αδιέξοδων πολιτικών απαιτεί όλο και μεγαλύτερη διάθεση εκ μέρους των αρχών να συγκαλύπτουν την πραγματικότητα. Και όσο πιο πολύ συγκαλύπτεται η ζοφερή πραγματικότητα, τόσο μεγαλύτερες δόσεις αυταρχισμού απαιτούνται για να παραμένουν οι πολιτικές ελίτ κυρίαρχες της κατάστασης. Ο μεγάλος μας φόβος, λοιπόν, είναι ότι αυτός ο συνδυασμός αδιέξοδων οικονομικών συνταγών, αυξανόμενης φτώχειας και κοινωνικής αποσάθρωσης, συγκαλύψης της πραγματικότητας και επιταχυνόμενου αυταρχισμού εγκυμονεί τεράστιους κινδύνους για τη δημοκρατία απ' άκρου σ' άκρου της Ευρώπης.

Υπ' αυτό το πρίσμα, η Μετριοπαθής Πρόταση αποτελεί κάτι παραπάνω από ένα τεχνοκρατικό κείμενο που περιγράφει μέτρα οικονομικής πολιτικής. Αποτελεί το επιστέγασμα της προσπάθειάς μας να αντιμετωπιστεί η τοξική προπαγάνδα σύμφωνα με την οποία η καταστροφική πολιτική που ακολουθείται σήμερα ανά την Ευρώπη είναι, δήθεν, μονόδρομος. Δεν είναι μονόδρομος, αγαπητέ αναγνώστη. Το αντίθετο: είναι ο

δρόμος στον οποίο δεν έπρεπε, σε καμία περίπτωση, να περπατά η Ευρώπη. Στόχος της Μετριοπαθούς Πρότασης είναι να σκιαγραφήσει το μονοπάτι που έπρεπε, και που μπορούμε, να διαβούμε. Σκοπός της είναι, όπως γράφουμε στον Επίλογο, να δείξει στους λαούς της Ευρώπης ότι υπάρχει λελογισμένη, αποτελεσματική, άμεσα εφαρμόσιμη εναλλακτική πρόταση για την επίλυση της Κρίσης του Ευρώ. Και να αποκαταστήσει σε όλους μας την αυτοπεποίθηση που απαιτείται για να θέσουμε τους Ευρωπαίους ηγέτες προ των ευθυνών τους.

ΓΙΑΝΗΣ ΒΑΡΟΥΦΑΚΗΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σήμερα, παρά τους επίσημους εορτασμούς για την υπέρβαση της ευρωπαϊκής κρίσης, η ευρωζώνη οδεύει ολοταχώς προς τον κατακερματισμό και τη διάλυση.

Μπορεί η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) να κατάφερε να εκτονώσει τον πανικό αναφορικά με το δημόσιο χρέος, επιτρέποντας σε πτωχευμένες χώρες όπως η Ελλάδα και η Πορτογαλία να δανείζονται στις αγορές, όμως ακόμα και τώρα ένα χαρτονόμισμα των δέκα ευρώ σε μια ελληνική τράπεζα έχει μικρότερη αξία απ' όση θα είχε αν βρισκόταν σε κάποια ισπανική. Αντίστοιχα, το ποσό αυτό των δέκα ευρώ στην ισπανική τράπεζα δεν είναι ισάξιο του ίδιου ποσού σε μια γερμανική.

Επιπλέον, κάτω από την επιφάνεια επί της οποίας οι χρηματαγορές εκφράζουν τον ενθουσιασμό τους που «η κρίση πέρασε», κράτη-μέλη όπως η Ιταλία και η Ισπανία βασίζονται όλο και πιο πολύ για την αναχρηματοδότηση του (υπέρογκου, αυξανόμενου και μη βιώσιμου) δημόσιου χρέους τους στις ντόπιες τράπεζες. Τράπεζες οι οποίες (λόγω των συνεχώς διογκούμενων μαύρων τρυπών στο εσωτερικό τους, αλλά και του συγκεκριμένου συστήματος δήθεν τραπεζικής ένωσης που αποφάσισε η Ευρώπη πρόσφατα) θα βασίζονται όλο και πιο πολύ στα κράτη-μέλη για να συνεχίσουν να λειτουργούν.

Με απλά λόγια, ο θανάσιμος εναγκαλισμός μεταξύ εν δυνάμει πτωχευμένων τραπεζών και χρεοκοπημένων κρατών-μελών, που ήταν η αιτία της Κρίσης του Ευρώ, εντείνεται. Κι όταν οι χρηματαγορές περάσουν από τη σημερινή κατάσταση ανορθολογικού ενθουσιασμού στην επόμενη φάση, του ανορθολογικού πανικού, τα κράτη-μέλη και οι τράπεζες της ευρωζώνης θα βρεθούν σε μια δίνη χειρότερη εκείνης των προηγούμενων ετών, με τη διαφορά ότι, αυτή τη φορά, το σημείο εκκίνησης θα είναι ένα πολύ μεγαλύτερο δημόσιο χρέος και κοινωνίες διαλυμένες από υπέρμετρη ανεργία κι έναν λαβωμένο κοινωνικό ιστό.

Προ του 2010, η επίσημη θέση των αρχών της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ) και των κυβερνήσεων των κρατών-μελών ήταν πως μια υπαρξιακή κρίση του ευρώ ήταν αδύνατη. Το ίδιο ισχυρίζονται και σήμερα. Όπως τότε, έτσι και τώρα οι ενδείξεις είναι σαφέστατες: το ευρώ δεν είναι βιώσιμο στη βάση των υπάρχοντων θεσμών και πολιτικών. Είτε θα υπάρξουν ριζικές αλλαγές στους θεσμούς της ευρωζώνης (ριζικές αλλαγές σε σχέση με εκείνες που οι Ευρωπαίοι ηγέτες δρομολογούν σήμερα) είτε ο κατακερματισμός του ενιαίου νομίσματος, που θα έχει καταστροφικές επιπτώσεις στην Ευρώπη συνολικά, θα αποδειχθεί αναπόφευκτος.

Οφείλουμε να δράσουμε με ταχύτητα, όχι μόνο επειδή το χάσμα που διανοίγεται ανάμεσα στα οικονομικά συστήματα της Κεντρικής Ευρώπης και της Περιφέρειας απειλεί την ευρωζώνη με διάλυση, αλλά γιατί -κι αυτό είναι χειρότερο- τα κοινωνικά δεινά που γεννήθηκαν από την κρίση οξύνονται. Το διακύβευμα μάλιστα υπερβαίνει τα όρια της ευρωζώνης. Στην περίπτωση που το ευρώ υποκύψει στις φυγόκεντρες δυνάμεις

που απεργάζονται αυτή τη στιγμή τον κατακερματισμό του, ο αντίκτυπος της κατάρρευσης του ενιαίου νομίσματος θα είναι τόσο σοβαρός και η άνοδος του εθνικισμού τόσο ολέθρια, που είναι απατηλό να πιστεύει κανείς ότι θα απομείνει από την ΕΕ κάτι παραπάνω από τα αρχικά του ονόματός της. Και δεδομένου ότι η ευρωπαϊκή οικονομία αποτελεί το ένα τρίτο μιας παγκόσμιας οικονομίας που δεν έχει συνέλθει ακόμη από το Κραχ του 2008, το διακύβευμα έχει παγκόσμιες διαστάσεις.

Επί έξι χρόνια τώρα, οι περισσότεροι σχολιαστές οικτρίζουν την ανικανότητα της διοικητικής, πολιτικής και οικονομικής ευρωπαϊκής ηγεσίας να δράσει γρήγορα και συντονισμένα. Αν και η κριτική αυτή είναι ορθή, η διπλή παρέμβαση της ΕΚΤ το 2012,² που αποσόβησε προσωρινά την επικείμενη διάλυση της ευρωζώνης, αποδεικνύει πως η Ευρώπη μπορεί να δράσει με πυγμή εφόσον το επιθυμεί. Δυστυχώς, η πολιτική ηγεσία της Ευρώπης εξακολουθεί να βασιζέται τις αποφάσεις της σε εσφαλμένη ανάλυση της φύσης της κρίσης, αυτοεγκλωβιζόμενη σε ένα ψευδοδίλημμα ανάμεσα στην εφαρμοζόμενη πολιτική άκρας λιτότητας και τη μετάβαση σε μια Ομοσπονδι-

2. Η πρώτη παρέμβαση (το λεγόμενο πρόγραμμα LTRO), στις αρχές του 2012, ήταν το «τύπωμα» ενός τρισεκατομμυρίου ευρώ που δόθηκαν με συνοπτικές διαδικασίες στις τράπεζες υπό μορφή φθηνών τριετών δανείων. Η δεύτερη παρέμβαση ήρθε το καλοκαίρι του 2012, μετά τη δήλωση του Προέδρου της ΕΚΤ, του κ. Mario Draghi, ότι θα κάνει «οτιδήποτε απαιτείται για να σωθεί η ευρωζώνη». Το πρόγραμμα αυτό ονομάστηκε OMT και, επί της ουσίας, δεν ήταν παρά μια απειλή προς τις χρηματογορές ότι, αν χρειαστεί, η ΕΚΤ θα «τυπώσει» απεριόριστα βουνά χρήματος για να «κάψει» όποιον ντίλερ στοιχηματίζει πως τα επιτόκια δανεισμού κρατών-μελών (ιδίως της Ιταλίας και της Ισπανίας) θα ξεπεράσουν ένα συγκεκριμένο επίπεδο (το οποίο δεν κατονόμασε).

ακή Ευρώπη, κίνηση πολιτικά αδύνατη (και, για πολλούς, ανεπιθύμητη) σήμερα.

Αυτό που προτείνουμε εμείς με τη Μετριοπαθή Πρόταση, ως διέξοδο από το ψευδοδίλημμα μεταξύ της παρούσας κατάστασης και μιας ανέφικτης ομοσπονδίας, είναι λύσεις άμεσα εφαρμόσιμες, που ενώ δεν προϋποθέτουν καμία τροποποίηση των ισχυόντων ευρωπαϊκών Συνθηκών, εντούτοις επαναθεμελιώνουν την αρχιτεκτονική της ευρωζώνης, την καθιστούν βιώσιμη, και βασίζονται σε μια ορθότερη εκτίμηση της οικονομικής και κοινωνικής κατάστασης που επικρατεί στην Ευρώπη σήμερα.

Η ευρωζώνη πλήττεται από (και καλείται να αντιμετωπίσει) τέσσερις κρίσεις: την τραπεζική, την κρίση του δημόσιου χρέους, την πτώση των επενδύσεων και μια πρωτόγνωρη ανθρωπιστική κρίση. Αυτές οι τέσσερις αλληλένδετες κρίσεις ήταν συνέπεια της σαθρής αρχιτεκτονικής της ευρωζώνης, του Κραχ του 2008 και, βεβαίως, μιας μακράς σειράς ανόητων αποφάσεων που λαμβάνει η ευρωπαϊκή ηγεσία από το 2008 και εντεύθεν.

Η Μετριοπαθής Πρόταση αντιπαραθέτει τέσσερις προτάσεις πολιτικής στις τέσσερις επιμέρους κρίσεις - μία πολιτική για κάθε μία από τις τέσσερις κρίσεις που μαστίζουν την ευρωζώνη και θέτουν σε κίνδυνο την ΕΕ. Τα πιο σημαντικά χαρακτηριστικά αυτών των τεσσάρων προτάσεων πολιτικής είναι ότι, πρώτον, δεν απαιτούν την ίδρυση νέων θεσμών και, δεύτερον, εμπίπτουν στο υπάρχον ευρωπαϊκό νομικό καθεστώς. Με άλλα λόγια, η εφαρμογή των τεσσάρων προτάσεων πολιτικής που παρουσιάζουμε στις επόμενες σελίδες δεν απαιτεί καμία αναθεώρηση στις υπάρχουσες Συνθήκες της ΕΕ (π.χ.

νέες εγγυήσεις των δανείων της Ελλάδας από τη Γερμανία³), με αποτέλεσμα να είναι άμεσα εφαρμόσιμες. Το μόνο που απαιτεί, και το οποίο δυστυχώς δεν υφίσταται προς το παρόν, είναι η πολιτική βούληση της ευρωπαϊκής ηγεσίας.

Επιγραμματικά, η πρότασή μας συνιστά ένα «Νέο Ευρωπαϊκό Νιου Ντιλ» (Νέα Συμφωνία). Το Νιου Ντιλ του Φραγκλίνου Ρούσβελτ κήρυξε πόλεμο στα «Σταφύλια της Οργής» το 1933, σταθεροποιώντας άμεσα την αμερικανική κοινωνική οικονομία μετά το Κραχ του 1929. Με αντίστοιχο τρόπο, που λαμβάνει υπόψη τις ιδιαιτερότητες της σημερινής Ευρώπης, η εφαρμογή της Μετριοπαθούς Πρότασης θα επέτρεπε, εντός ολίγων μόνο μηνών, να σημειωθεί αληθινή πρόοδος μέσα από μέτρα που συμβαδίζουν απόλυτα με τον τρόπο που είναι ήδη δομημένοι οι ευρωπαϊκοί θεσμοί.

3. Όταν η Ελλάδα δανείζεται από τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας, ο τελευταίος αντλεί με τη σειρά του δάνειο ανάλογου ύψους από τις αγορές εκδίδοντας ομόλογα. Τα κράτη-μέλη αναλαμβάνουν το ρόλο εγγυητή των ομολόγων, με υποχρέωση αποπληρωμής σε περίπτωση που η Ελλάδα προβεί σε στάση πληρωμών. Το ποσοστό συμμετοχής τους είναι ανάλογο της συνεισφοράς τους στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας και ανέρχεται σε 27% για τη Γερμανία, 20% για τη Γαλλία, 18% για την Ιταλία, κτλ. Αυτό το μερίδιο συμμετοχής αποκαλείται «εθνική εγγύηση». Η δική μας πρόταση, όπως θα φανεί πιο κάτω, δεν απαιτεί τέτοιου είδους εγγυήσεις, που, ως γνωστόν, οι πολίτες και οι κυβερνήσεις των «πλεονασματικών» χωρών προσέφεραν χωρίς ενθουσιασμό και δεν έχουν καμία πρόθεση να παράσχουν ξανά.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η φύση της ευρωπαϊκής κρίσης

Η κρίση που βιώνει η ευρωζώνη εκτείνεται σε τέσσερα πεδία, αλληλένδετα μεταξύ τους.

Τραπεζική κρίση

Το φθινόπωρο του 2008 η Ευρώπη κλήθηκε να αντιμετωπίσει την παγκόσμια τραπεζική κρίση που πυροδοτήθηκε, κατά κύριο λόγο, από την κατάρρευση του χρηματοπιστωτικού συστήματος στις ΗΠΑ. Δυστυχώς, οι Ευρωπαίοι ηγέτες δεν έδειξαν να έχουν κατανοήσει το μέγεθος του Κραχ, το πόσο εκτεθειμένες ήταν οι ευρωπαϊκές τράπεζες σ' αυτό, ούτε το γεγονός ότι το τραπεζικό Κραχ έθιξε την ίδια την ευρωζώνη σε διαδικασία αποδόμησης.

Πέραν όμως της αποτυχίας τους να κατανοήσουν τι συνέβαινε, οι Ευρωπαίοι ηγέτες αντιμετώπιζαν ένα σοβαρό πρόβλημα που δεν αντιμετώπιζαν οι Αμερικανοί, οι Βρετανοί ή οι Ιάπωνες συνάδελφοί τους: τη σαθρή αρχιτεκτονική της ευρωζώνης, που αποτελείται (α) από κράτη-μέλη χωρίς τη στήριξη κεντρικών τραπεζών και (β) από μια κοινή κεντρική τράπεζα (την ΕΚΤ), στερούμενης ενός κράτους ικανού να στηρίξει με τη σειρά του, με μια κοινή δημοσιονομική πολιτική, την κοινή ευρωζωνική νομισματική πολιτική.

Υπ' αυτή την ανορθολογική αρχιτεκτονική της νομισματικής και οικονομικής ένωσης, ήταν αδύνατη η ορθολογική αντιμετώπιση της τραπεζικής κρίσης, με δεδομένο τον κατακερματισμό του ευρωζωνικού τραπεζικού συστήματος σε εθνικά τραπεζικά

συστήματα τα οποία, υποτίθεται, επόπτευαν και έπρεπε να διασώσουν ισχνά κράτη-μέλη που στερούνταν των καλών υπηρεσιών κεντρικών τραπεζών (την ώρα μάλιστα που η ΕΚΤ δεν είχε καμία δικαιοδοσία, ούτε καν το νομικό δικαίωμα, να παρέμβει).

Πολύ σύντομα, τα κράτη αναγκάστηκαν να μεταβιβάσουν τις ιδιωτικές ζημιές των τραπεζών στους ώμους των Ευρωπαίων φορολογουμένων, διογκώνοντας το δημόσιο χρέος, ωθώντας χώρες με πολύ χαμηλό δημόσιο χρέος (όπως η Ιρλανδία και η Ισπανία) στα πρόθυρα της χρεοκοπίας και δίνοντας το έναυσμα στις αγορές να ρίξουν στον χρηματοπιστωτικό Καιάδα άλλες χώρες (όπως η Ελλάδα) με ήδη μεγάλο δημόσιο χρέος. Παράλληλα, η επιβολή λιτότητας ως αντίδραση στην αύξηση του δημόσιου χρέους (και του κόστους χρηματοδότησής του) συμπάρεσυρε τον ιδιωτικό τομέα σε βαθιά ύφεση η οποία έπληξε κι άλλο τις τράπεζες, με αποτέλεσμα τα ήδη πτωχευμένα κράτη-μέλη να πρέπει να δανειστούν (χωρίς τη δυνατότητα ουσιαστικής αρωγής από κάποια κεντρική τράπεζα) κι άλλα υπέρογκα ποσά για να τις διασώσουν. Έτσι, πτωχευμένες τράπεζες και πτωχευμένα κράτη-μέλη της ευρωζώνης κατέληξαν να θυμίζουν αδύναμους κολυμβητές που γραπώνονται ο ένας από τον άλλο καθώς βυθίζονται μαζί στον πάτο της φουρτουνιασμένης θάλασσας.

Ο μόνος τρόπος να λήξει αυτός ο θανάσιμος εναγκαλισμός είναι αυτό που ονομάζεται τραπεζική ένωση (banking union). Δηλαδή, η ένωση όλων των τραπεζικών συστημάτων της ευρωζώνης σε ένα κοινό τραπεζικό σύστημα, με κοινούς μηχανισμούς εποπτείας, εγγύησης των καταθέσεων και ανακεφαλαιοποίησης σε περίπτωση τραπεζικής πτώχευσης. Η επίσημη θέση της ΕΕ είναι ότι αποφάσισε, έστω και καθυστε-

ρημένα, την τραπεζική ένωση απ' άκρου σ' άκρο της Ένωσης. Αν κάτι τέτοιο ίσχυε, θα ήμασταν οι πρώτοι που θα χαιρετίσαμε την ένωση αυτή. Δυστυχώς, η Ευρώπη κήρυξε την τραπεζική ένωση μόνο κατ' όνομα, με σκοπό να μην την εφαρμόσει ποτέ στην πράξη.

Για την ακρίβεια, η αποφασισθείσα δήθεν τραπεζική ένωση δεν είναι στην πραγματικότητα τίποτε άλλο από μια προσπάθεια πλήρους επανεθνικοποίησης των τραπεζικών συστημάτων με τρόπο που ενισχύει τον θανάσιμο εναγκαλισμό των πτωχευμένων τραπεζών με τα πτωχευμένα κράτη-μέλη και, συνεπώς, βαθαίνει την κρίση της ευρωζώνης.⁴

Κρίση δημόσιου χρέους

Η ξαφνική και καταστροφική μείωση της ρευστότητας που ακολούθησε το Κραχ του 2008 (γνωστή και ως *credit crunch*, δηλαδή «εξαφάνιση της τραπεζικής πίστης») έθεσε σε λειτουρ-

4. Πιο συγκεκριμένα, η άρνηση εκ μέρους της Γερμανίας για δημιουργία ενός κοινού ταμείου ικανού να εγγυάται τις εγγυημένες καταθέσεις ή να μπορεί να επανακεφαλαιοποιήσει κεντρικά τραπεζικά συστήματα σε περίπτωση γενικευμένης κρίσης, σημαίνει ένα πράγμα: Ακόμα κι αν οι τράπεζες της ευρωζώνης εποπτεύονται κεντρικά από την ΕΚΤ, η ευθύνη για την κάλυψη τραπεζικών ζημιών βαραινεί ακόμα, εξ ολοκλήρου, τα κράτη-μέλη. Αυτό δεν μπορεί σε καμία περίπτωση να θεωρηθεί τραπεζική ένωση. Για την ακρίβεια, θα ήταν καλύτερο να μην είχε προχωρήσει αυτή η «ένωση», καθώς αναγκάζει την ΕΚΤ να κάνει τα στραβά μάτια σε πτωχευμένες τράπεζες, γνωρίζοντας ότι αν τις κηρύξει σε πτώχευση, τότε κάποιο κράτος-μέλος με δημοσιονομικό πρόβλημα θα πρέπει να σηκώσει το βάρος της ανακεφαλαιοποίησής τους - δίνοντας νέα τροπή στην κρίση χρέους της ευρωζώνης.

γία τη σειριακή κρίση χρέους στην ευρωζώνη, αρχής γενομένης με την Ελλάδα, κατόπιν την Ιρλανδία, μετά την Πορτογαλία και τέλος την Ισπανία και την Ιταλία (οπότε αναγκάστηκε να παρέμβει με δύο τρόπους, όπως εξηγήσαμε στην Εισαγωγή, ο Πρόεδρος της ΕΚΤ).

Πού οφείλεται αυτή η ακολουθία κρατικών πτωχεύσεων; Η απάντηση είναι απλή: Οφείλεται σ' αυτό που ονομάζουμε *Αρχή των Απολύτως Διαχωρισμένων Κρατικών Χρεών*, επί της οποίας οικοδομήθηκε η οικονομική και νομισματική ένωση (ΟΝΕ) της ΕΕ. Για να το πούμε απλούστερα, η ΟΝΕ βασίστηκε στην Αρχή-Συμφωνία ότι κάθε ευρώ χρέους στην ευρωζώνη θα ανήκει σε ένα και μόνο ένα κράτος (δηλαδή, ούτε ένα ευρώ δεν θα χρωστούν σε κάποιον πιστωτή από κοινού πάνω από ένα κράτη-μέλη).

Αυτός ήταν ο λόγος της ακολουθίας κρατικών πτωχεύσεων μετά τη μαζική απώλεια ρευστότητας που ακολούθησε το Κραχ του 2008: Ο πανικός που έφερε το Κραχ στις χρηματαγορές, σε συνδυασμό με την Αρχή των Απολύτως Διαχωρισμένων Κρατικών Χρεών, «εξασφάλισε» πως το πιο υπερχρεωμένο κράτος-μέλος, δηλαδή η Ελλάδα, δεν μπορούσε να αναχρηματοδοτήσει μόνο του το μεγάλο δημόσιο χρέος. Το χρέος έγινε μη βιώσιμο (α) λόγω του πανικού των χρηματαγορών που οδήγησε στην κατάρρευση της ρευστότητας, (β) λόγω της ύφεσης που έφερε το Κραχ παγκοσμίως και, φυσικά, στην Ελλάδα (και η οποία μείωσε τα φορολογικά έσοδα του ελληνικού κράτους) και (γ) λόγω της έλλειψης δυνατότητας στήριξης από την ΕΚΤ ή από κοινού δανεισμού με άλλα κράτη-μέλη.

Η χρεοκοπία της Ελλάδας το πρώτο εξάμηνο του 2010 μεγέθυνε τον πανικό στις χρηματαγορές κι έτσι ακολούθησε

η αντίστοιχη πτώχευση της Ιρλανδίας κ.ο.κ. Τουτέστιν, η Αρχή των Απολύτως Διαχωρισμένων Κρατικών Χρεών ήταν η αιτία που η ευρωζώνη δεν διέθετε τα «αμορτισέρ» τα οποία θα μπορούσαν να αποσβέσουν τους κραδασμούς στο εσωτερικό της οι οποίοι προκλήθηκαν από τη διεθνή κρίση.

Αντί γι' αυτή την «απόσβεση κραδασμών», η Αρχή των Απολύτως Διαχωρισμένων Κρατικών Χρεών τούς μεγέθυνε και δημιούργησε τις συνθήκες γι' αυτό που ονομάζουμε «φαινόμενο ποπκόρν», σε αντιπαράθεση μ' εκείνο που άλλοι προτιμούν (εσφαλμένα, κατά την άποψή μας) να ονομάζουν «φαινόμενο ντόμινο».⁵ Έτσι, στα πρόθυρα της χρεοκοπίας έφτασαν όχι μόνο περιφερειακές χώρες (όπως η Ελλάδα, η Ιρλανδία, η Πορτογαλία) αλλά και «πυλώνες» της ΕΕ όπως η Ισπανία, η Ιταλία, ακόμα και η Γαλλία.

Οι εξελίξεις αυτές κατέστησαν σαφές, με τρόπο ιδιαίτερα βίαιο, ότι παρ' όλο που το ενιαίο νόμισμα λειτουργεί ως ασπίδα προστασίας από επιθέσεις κατά των εθνικών νομισμάτων (από

5. Το «φαινόμενο ντόμινο» παραπέμπει σε μια απολύτως σειριακή «καταστροφική» διαδικασία. Το πρώτο ντόμινο πέφτει πάνω στο δεύτερο, το δεύτερο πάνω στο τρίτο κ.ο.κ. Αυτό σημαίνει ότι αν το πρώτο ντόμινο δεν είχε πέσει, η διαδικασία αυτή δεν θα ξεκινούσε ποτέ. Είναι σαν να ισχυριστεί κάποιος ότι αν δεν είχε πτωχεύσει η Ελλάδα, θα είχε αποφευχθεί η κρίση της ευρωζώνης. Όμως κάτι τέτοιο δεν ισχύει. Γι' αυτό απορρίπτουμε την αλληγορία του «φαινομένου ντόμινο» και ενστερνιζόμαστε το «φαινόμενο ποπκόρν». Αν το σκεφτείτε, οι σπόροι του καλαμποκιού (corn) τηγανίζονται όλοι μαζί έως ότου αρχίζουν να αναπηδούν (pop). Όμως ακόμα κι αν αφαιρέσουμε από το τηγάνι το σπόρο που θα αναπηδήσει πρώτος, αυτό δεν σταματά τους επόμενους να αναπηδήσουν. Έτσι και στην ευρωζώνη: ακόμα κι αν δεν πτώχευε πρώτη η Ελλάδα, ή ακόμα κι αν δεν είχε εισέλθει στην ευρωζώνη, οι υπόλοιπες χώρες θα χρεοκοπούσαν.

τη στιγμή που τα εθνικά νομίσματα καταργήθηκαν), η Αρχή των Απολύτως Διαχωρισμένων Κρατικών Χρεών καταδικάζει τα κράτη-μέλη της ευρωζώνης να παραμένουν ευάλωτα σε κερδοσκοπικές επιθέσεις. Όχι εναντίον των νομισμάτων τους, αλλά εναντίον του δημόσιου χρέους τους.

Εκ των πραγμάτων, και εν όψει της ασταμάτητης ακολουθίας χρεοκοπιών κρατών-μελών της ευρωζώνης, και των τραπεζικών τους συστημάτων, η ΕΕ αναγκάστηκε (θέλοντας και μη) να δημιουργήσει ένα ταμείο «διάσωσης» (το λεγόμενο EFSF). Όμως, κι αυτό είναι σημαντικό, το κοινό αυτό ταμείο (το οποίο μετεξελίχθηκε στον σημερινό ΕΜΣ, τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας) σχεδιάστηκε έτσι ώστε να μην παραβιάζει την προβληματική Αρχή των Απολύτως Διαχωρισμένων Κρατικών Χρεών.

Πώς είναι δυνατόν από τη μια μεριά τα πλεονασματικά κράτη-μέλη να δανείζουν τα ελλειμματικά, ενώ από την άλλη τα δάνεια αυτά να πληρούν την προϋπόθεση ότι κάθε ευρώ που δανείζεται ο ΕΜΣ (για να το δανείζει στην Ελλάδα ή στην Ισπανία) να το χρωστά ένα και μόνο ένα κράτος;

Από τεχνικής πλευράς, η απάντηση είναι περίπλοκη. Η ουσία της όμως είναι απλή: Κάθε δάνειο 100 ευρώ που δίνει ο ΕΜΣ (π.χ. στην Ελλάδα) αντιστοιχεί, π.χ., σε 35 ευρώ που δανείζεται εκ μέρους του ΕΜΣ η Γερμανία, 30 ευρώ που δανείζεται η Γαλλία, 20 ευρώ που δανείζεται η Ιταλία, 15 ευρώ που δανείζεται η Ισπανία, κτλ. Έτσι, κάθε ευρώ χρέους «ανήκει» σε μία και μόνο μία χώρα. Τι σημαίνει αυτό; Στην πράξη σημαίνει πως το χρέος της Ιταλίας και της Ισπανίας αυξάνεται με κάθε δάνειο που λαμβάνει το ελληνικό κράτος (για να μην προβεί σε μονομερή στάση πληρωμών). Έτσι όμως αυξάνο-

νται τα επιτόκια δανεισμού, π.χ. της Ισπανίας, με αποτέλεσμα να οδηγείται πιο κοντά στον γκρεμό η κυβέρνηση της Μαδρίτης. Νά γιατί λέμε ότι ακόμα και η ίδρυση νέων θεσμών όπως ο ΕΜΣ δεν κατάφερε να λύσει το πρόβλημα του χρέους, εφόσον στη βάση όλων αυτών των προσπαθειών παρέμενε ανέπαφη η Αρχή των Απολύτως Διαχωρισμένων Κρατικών Χρεών.

Ο νέος θεσμός τύπου ΕΜΣ κατόρθωσε μάλιστα να καλύψει τις άμεσες ανάγκες χρηματοδότησης με ρευστότητα κρατών-μελών όπως η Ελλάδα, η Πορτογαλία, η Ισπανία, η Ιρλανδία, αλλά σε καμία περίπτωση δεν κατάφερε να σταματήσει το «φαινόμενο ποπκόρν» και την ακολουθία κρατικών χρεοκοπιών. Απόδειξη είναι ότι η Ιταλία έφτασε κι εκείνη στο χείλος του γκρεμού μαζί με μικρότερες χώρες όπως η Σλοβενία και, βεβαίως, η Κύπρος.

Πράγματι, τον Ιούνιο του 2012 η ευρωζώνη βρέθηκε λίγα εικοσιτετράωρα πριν από τη διάλυση, την οποία ο Πρόεδρος της ΕΚΤ αποκάλυψε, κατ' ευφημισμόν, «κίνδυνο μετατροπής»⁶ και διακήρυξε ότι «θα κάνει οτιδήποτε απαιτείται» για να την αποτρέψει, διαβεβαιώνοντας πως ό,τι κάνει «θα είναι αρκετό». Τι ήταν αυτό που υποσχόταν ότι θα αρκούσε; Ήταν το πρόγραμμα ΟΜΤ, το οποίο ανακοίνωσε επισήμως μερικές εβδομάδες αργότερα, προς το τέλος του καλοκαιριού του 2012.

Το ΟΜΤ (Outright Monetary Transactions, που στα ελληνικά αποδίδεται ως Άμεσες Νομισματικές Συναλλαγές) ήταν, όπως προαναφέραμε στην υποσημείωση 2 (σελ. 25), μια υπόσχεση (ή μάλλον, απειλή) προς τις χρηματαγορές ότι, αν παρα-

6. Εννοώντας τη «μετατροπή» του ευρώ σε εθνικά νομίσματα.

στεί ανάγκη, η ΕΚΤ θα «τυπώσει» όσα ευρώ χρειαστεί ώστε να αγοράσει ομόλογα συγκεκριμένων κρατών-μελών (ιδίως της Ιταλίας και της Ισπανίας), αν οι αξίες αυτών των ομολόγων πέσουν κάτω από ένα συγκεκριμένο επίπεδο (ή, αντίστοιχα, αν τα επιτόκια δανεισμού αυτών των χωρών υπερβούν ένα όριο).

Το πρόβλημα με το πρόγραμμα ΟΜΤ ήταν ότι για να συναινέσει η γερμανική κυβέρνηση στην ανακοίνωσή του, η ΕΚΤ δεσμεύτηκε ότι αυτές οι αγορές ομολόγων θα γίνονταν μόνο για χώρες οι οποίες (α) εξακολουθούν να δανείζονται από τις αγορές (δηλαδή, όχι για χώρες όπως η Ελλάδα ή η Πορτογαλία εκείνη την εποχή) και (β) θα δέχονταν να υπαχθούν σε Μνημόνιο παρόμοιο του ελληνικού, του πορτογαλικού ή του ιρλανδικού (κάτι που αν το δεχόταν μια ιταλική ή ισπανική κυβέρνηση, θα έπεφτε).

Παρά το γεγονός ότι οι όροι (α) και (β) δύσκολα μπορούσαν να ικανοποιηθούν ταυτόχρονα, μόνο και μόνο η ανακοίνωση της πρόθεσης της ΕΚΤ να προβεί σε μαζικές και απεριόριστες αγορές ομολόγων στο πλαίσιο του ΟΜΤ απεδείχθη αρκετή για να ηρεμήσουν οι αγορές ομολόγων και, σε συνδυασμό με τον φόβο του αρνητικού πληθωρισμού στην ευρωζώνη (κάτι που αυξάνει τη ζήτηση ομολόγων με θετικό ονομαστικό επιτόκιο), να μειωθούν εντυπωσιακά τα επιτόκια δανεισμού των κρατών-μελών της ευρωζώνης. Κι όλα αυτά χωρίς η ΕΚΤ να αναγκαστεί να αγοράσει ούτε ένα ομόλογο!

Μολαταύτα, μια τέτοια πολιτική δεν αποτελεί μακροπρόθεσμη λύση στην κρίση. Η ΕΚΤ δεν μπορεί να απειλεί διαρκώς τις αγορές ότι θα ρίξει τα επιτόκια δανεισμού κρατών-μελών και επιχειρήσεων, κραδαίνοντας το πρόγραμμα ΟΜΤ, χωρίς να πραγματοποιεί αγορές ομολόγων (βλ. σελ. 49-50, 64-65).

Αν χρειαστεί να αγοράσει ομόλογα, όταν οι αγορές περάσουν από τον κατησυχασμό στη νέα φάση ανησυχίας τους, η Γερμανία θα προσπαθήσει να σταματήσει αυτές τις αγορές, κάτι που θα πυροδοτήσει νέο πανικό και νέα εκτίναξη των επιτοκίων δανεισμού των χωρών της Περιφέρειας. Ακόμα κι αυτό να μη γίνει, χώρες όπως η Ιταλία και η Ισπανία θα αντιμετωπίσουν νέα κρίση χρέους, δεδομένου ότι πληρώνουν επιτόκια 4% όταν η ανάπτυξή τους, σε ευρώ, είναι αποτελεσματική ή και αρνητική, και ο πληθωρισμός είτε πολύ χαμηλός είτε αρνητικός.

Εν κατακλείδι, κανένας από τους νέους θεσμούς της ΕΕ (όπως ο ΕΜΣ) δεν αντιμετωπίζει αποτελεσματικά την κρίση χρέους, ενώ το μόνο πρόγραμμα το οποίο πέτυχε, προς το παρόν, να την κατευνάσει (το ΟΜΤ) δεν μπορεί, εκ κατασκευής και εκ των πραγμάτων, να έχει διάρκεια.

Επενδυτική κρίση

Πέρα από την τραπεζική κρίση και τη μη βιωσιμότητα του δημόσιου χρέους πολλών κρατών-μελών, το μέγα πρόβλημα, που θα αποδειχθεί μακροπρόθεσμα γιγάντιο, είναι ότι οι επενδύσεις, σε ευρωπαϊκό επίπεδο, είναι ισχνότερες. Οι ισχνές επενδύσεις θέτουν, μακροπρόθεσμα, σε κίνδυνο τη διεθνή ανταγωνιστικότητα της Ενωμένης Ευρώπης, ενώ εντός της ευρωζώνης εντείνουν τις μακροπρόθεσμες ανισορροπίες (ιδίως στα εμπορικά ισοζύγια) μεταξύ πλεονασματικών και ελλειμματικών κρατών-μελών.

Η κάμψη της παγκόσμιας ανταγωνιστικότητας της ευρωζώνης και οι εσωτερικές της ανισορροπίες συνδέονται στενά,

και παράλληλα ενισχύονται λόγω της υστέρησης επενδύσεων. Ήδη πριν από το Κραχ του 2008, η παραγωγικότητα ακόμα και οικονομιών όπως της Γερμανίας αυξανόταν βασανιστικά αργά, ενώ την ίδια εποχή οι μείζονες περιφέρειες της ευρωζώνης (π.χ. Β. Ιταλία, Ν. Ιταλία, Α. Γερμανία, Δ. Γερμανία, Β. Γαλλία, Καταλωνία, Β. και Ν. Ελλάδα, κτλ.) απέκλιναν μεταξύ τους όλο και πιο πολύ με όρους ανταγωνιστικότητας, επενδύσεων και μοναδιαίου κόστους εργασίας.

Η δημιουργία του κοινού νομίσματος επέτρεψε στην ανισοροπία να παραμείνει επί μακρόν αόρατη, χάρη στις τεράστιες ροές κεφαλαίων από τις πλεονασματικές περιφέρειες προς τις ελλειμματικές. Ο λόγος ήταν απλός: Στις ελλειμματικές περιφέρειες, ή χώρες, τα επιτόκια δανεισμού ήταν υψηλότερα (καθώς η προσφορά χρήματος ήταν περιορισμένη και η «τιμή» του, δηλαδή το επιτόκιο, υψηλότερη). Αυτή η διαφορά επιτοκίων (τα spreads στον ιδιωτικό και στον δημόσιο τομέα μεταξύ πλεονασματικής και ελλειμματικής ευρωζώνης) λειτουργούσε ως μαγνήτης που έλκυε τα κεφάλαια των πλεονασματικών περιφερειών, ή χωρών, τα οποία κυνηγούσαν υψηλότερα επιτόκια και αποδόσεις κατευθυνόμενα προς τις ελλειμματικές περιφέρειες, ή χώρες. Το κοινό νόμισμα μεγέθυνε αυτές τις ροές, π.χ. προς την Ελλάδα ή την Ισπανία, καθώς οι πιστωτές δεν είχαν να φοβηθούν πως το ελληνικό ή το ισπανικό νόμισμα θα υποτιμηθεί.⁷

7. Χωρίς το κοινό νόμισμα, οι ελλειμματικές χώρες θα αναγκάζονταν να προβούν σε υποτίμηση του νομίσματός τους, κάτι που θα λειτουργούσε ως αυτόματος μηχανισμός περιορισμού της ροής κεφαλαίων. Όταν μια χώρα με δικό της εθνικό νόμισμα παρουσιάζει διαρκώς έλλειμμα,

Καθώς λοιπόν τα κεφάλαια αυτά έρρεαν προς τις ελλειμματικές γωνιές της ευρωζώνης, δημιουργούσαν φούσκες (στην αγορά ακινήτων, ομολόγων, μετοχών, αυτοκινήτων, κτλ.), δίνοντας την εικόνα ραγδαίας ανάπτυξης σ' αυτές τις περιοχές (που ήταν, βεβαίως, πλασματική, βασισμένη στα δανεικά) και κλείνοντας τις «τρύπες» ιδιωτικών και δημόσιων προϋπολογισμών. Έτσι, οι χώρες που παρουσίαζαν εξωτερικό έλλειμμα κατάφερναν να το καλύπτουν. Από τη στιγμή όμως που ξέσπασε η κρίση, οι ανισορροπίες στο ισοζύγιο πληρωμών ήρθαν στο φως, καθώς τα κεφάλαια των πλεονασματικών έπαψαν, σχεδόν εν μια νυκτί, να ρέουν προς τους ελλειμματικούς. Έτσι, στις ελλειμματικές περιοχές και χώρες έπαψαν οι λογιών λογιών φούσκες, κατέρρευσαν τα χρηματιστήρια, οι τιμές των ακινήτων, ολόκληροι κλάδοι και, βεβαίως, η πιστοληπτική ικανότητα των κρατών.

Με κάθε κράτος-μέλος που χρεοκοπούσε, ένα άλλο κράτος-μέλος ερχόταν πιο κοντά στη χρεοκοπία, με αποτέλεσμα την αλυσιδωτή αντίδραση που έβαλε ολόκληρη την ευρωζώνη στην τροχιά της διάλυσης. Δεδομένου ότι η ΕΕ αποφάσισε,

εξαναγκάζεται να προβεί σε σημαντικές αγορές ξένου νομίσματος. Αν το νόμισμα διαπραγματεύεται ελεύθερα στις αγορές συναλλάγματος (floating exchange rate), τότε η υποτίμηση γίνεται αυτόματα. Στα συστήματα ελεγχόμενων ισοτιμιών, όπου η νομισματική ισοτιμία καθορίζεται από τα κράτη -όπως συνέβαινε στο Ευρωπαϊκό Νομισματικό Σύστημα στην προ ευρώ εποχή-, η υποτίμηση αποφασίζεται όταν είναι είτε αδύνατο είτε ανεπιθύμητο να υποστηριχτεί η αρχική ισοτιμία. Είτε με τον ένα τρόπο γίνει αυτό είτε με τον άλλο, η υποτίμηση επιτρέπει στα προϊόντα της χώρας με το υποτιμημένο νόμισμα να γίνουν πιο ανταγωνιστικά στον τομέα των εξαγωγών.

εσφαλμένα, να μην αντιμετωπίσει την κρίση ως συστημική (αλλά να επιμένει να βλέπει τις διαφορετικές εκφάνσεις της ως διακριτές κρίσεις: ως κρίση της Ελλάδας, της Ιρλανδίας, κτλ.), κατέληξε στη «λύση» των δανείων υπό όρους αβάσταχτης λιτότητας και δραστικών περιορισμών στις πιο ελλειμματικές χώρες και περιφέρειες. Έτσι, το κόστος προσαρμογής κατέληξε να επιβαρύνει περισσότερο τις λιγότερο ανταγωνιστικές περιοχές της ευρωζώνης και συνάμα εκείνες που παρουσίαζαν το μεγαλύτερο δημοσιονομικό έλλειμμα.

Ως αποτέλεσμα, οι περιοχές που είχαν τη μέγιστη ανάγκη παραγωγικών επενδύσεων βίωσαν τη μεγαλύτερη μείωση επενδύσεων, καθώς οι επενδυτές εγκατέλειψαν κακήν κακώς τις ελλειμματικές χώρες, τη στιγμή που, εν μέσω βαθιάς κρίσης, η αυστηρή λιτότητα εξαφάνιζε και το τελευταίο ίχνος ζήτησης αγαθών. Από τη μια το «αδύνατον» της υποτίμησης του νομίσματος των ελλειμματικών κρατών-μελών (που θα αύξανε την ανταγωνιστικότητά τους) κι από την άλλη η παντελής ανυπαρξία πολιτικών που θα αύξαναν τις επενδύσεις σ' αυτές τις περιοχές (καθώς παράλληλα μείωναν τις δαπάνες τους και τα πλεονασματικά κράτη), οδήγησαν σε μια αυτοτροφοδοτούμενη δίνη, με τις πιο «εύθραυστες» περιφέρειες να δέχονται το ένα κύμα πτώσης των επενδύσεων και διαρροής κεφαλαίων μετά το άλλο.

Αποτέλεσμα αυτής της αρνητικής δυναμικής ήταν να βιώσει η ευρωζώνη διπλή κρίση επενδύσεων: χαμηλές συνολικές επενδύσεις, που ενισχύουν την ύφεση σε ολόκληρη την ευρωζώνη, και παράλληλα όλο και μεγαλύτερες ανισορροπίες μεταξύ των πλεονασματικών και των ελλειμματικών χωρών.

Ανθρωπιστική κρίση

Ο συνδυασμός

- της κατάρρευσης της τραπεζικής πίστης,
- των παράλληλων μειώσεων δημοσίων και ιδιωτικών δαπανών, που συμπίεσαν το εθνικό εισόδημα, τις επενδύσεις και την απασχόληση,
- των νέων φόρων που στόχευαν στην αποπληρωμή μη βιώσιμου δημόσιου χρέους,
- της εξαφάνισης των επενδύσεων, και
- του γεγονότος ότι τα παραπάνω έπληξαν ανισομερώς τις χώρες της Περιφέρειας με τα μεγαλύτερα χρέη, ενώ την ίδια ώρα γιγαντώνονταν οι επενδυτικές ανισοροπίες μεταξύ πλεονασματικών και ελλειμματικών περιφερειών

είχε ως αποτέλεσμα μια πρωτόγνωρη ανθρωπιστική κρίση, που έπληξε, καταρχάς, τις ευάλωτες χώρες της Περιφέρειας (π.χ. Ελλάδα, Πορτογαλία, Ιρλανδία), αλλά και τα λαϊκά στρώματα πλεονασματικών χωρών όπως η Γερμανία (όπου το ποσοστό των επισήμως «εργαζόμενων πτωχών» έσπασε κάθε ρεκόρ).

Τα τέσσερα τελευταία χρόνια αυστηρής και γενικευμένης λιτότητας σε καιρό αυτοτροφοδοτούμενης ύφεσης είχαν συνταρακτικές συνέπειες στον πληθυσμό της Ευρώπης. Από την Αθήνα μέχρι το Δουβλίνο κι από τη Λισαβόνα ως την Ανατολική Γερμανία, εκατομμύρια Ευρωπαίοι έχασαν όχι μόνο την πρόσβαση στα είδη πρώτης ανάγκης, αλλά και τη δυνατότητα αξιοπρεπούς διαβίωσης:

- Η ανεργία εξαπλώνεται.
- Οι «καλές» θέσεις εργασίας αντικαθίστανται από επισφαλείς, κακοπληρωμένες και «αδιέξοδες».

- Ο αριθμός των αστέγων κι εκείνων που δεν έχουν κυριολεκτικά να φάνε αυξάνεται.
- Σε πολλές χώρες οι συντάξεις κατακρεουργήθηκαν, τη στιγμή που οι φόροι σε βασικά προϊόντα, όπως το πετρέλαιο θέρμανσης και τα φάρμακα, δεν έπαψαν να ανεβαίνουν.
- Τα συστήματα υγείας γίνονται όλο και ισχνότερα, προσφέροντας λιγότερες και ακριβότερες υπηρεσίες σε πολίτες που βιώνουν καθίζηση των πόρων τους.

Για πρώτη φορά εδώ και δύο γενιές, οι Ευρωπαίοι στρέφονται κατά της έννοιας της Ενωμένης Ευρώπης, με μεγάλες πλειοψηφίες να δηλώνουν στις έρευνες του λεγόμενου Ευρωβαρόμετρου (την κυλιόμενη δημοσκοπική έρευνα που κάνει η ίδια η ΕΕ) ότι δεν έχουν εμπιστοσύνη στους ευρωπαϊκούς θεσμούς. Τίποτα δεν απειλεί τη βιωσιμότητα της Ενωμένης Ευρώπης πιο πολύ από την όλο και ενισχυόμενη αμφισβήτηση, από τους ίδιους τους Ευρωπαίους, ότι η Ενωμένη Ευρώπη είναι βιώσιμη, καλή καγαθή.

Ως απόρροια της αποτυχίας των Ευρωπαίων ηγετών και των ευρωπαϊκών θεσμών να αντιμετωπίσουν ορθολογικά την κρίση, ιδίως την ανθρωπιστική, ο εθνικισμός γνωρίζει νέα «άνθηση», βρίσκοντας ενίοτε την έκφρασή του μέσα από νεοναζιστικά κόμματα. Ακόμα κι εκεί που, ευτυχώς, ο ναζισμός δεν έχει ενισχυθεί, η ξενοφοβία διογκώνεται. Αν η Ευρώπη δεν δράσει άμεσα, ως Ενωμένη Ευρώπη, για να καταπολεμήσει την ανθρωπιστική κρίση που δημιούργησε η συνολική της πολιτική, σύντομα οι Ευρωπαίοι θα αντιμετωπίσουν την ΕΕ ως εχθρό και τον εθνικισμό ως τη μόνη εναλλακτική λύση. Κάτι τέτοιο πρέπει να αποτραπεί. Άμεσα.

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

Τέσσερις αναπόφευκτοι
πολιτικοί περιορισμοί

Η επίλυση της Κρίσης του Ευρώ, για να είναι ρεαλιστική και εφαρμόσιμη, πρέπει να προσδιορίσει τους στόχους, τους πολιτικούς και θεσμικούς περιορισμούς εντός των οποίων είμαστε αναγκασμένοι να κινούμαστε και, τέλος, τα μέσα επίτευξης των στόχων αυτών.

ΣΤΟΧΟΙ: Το ζητούμενο είναι να αναχαιτιστεί η κρίση ταυτόχρονα και στα τέσσερα (προαναφερθέντα) πεδία, όπου προς το παρόν βαθαίνει ανεμπόδιση: τράπεζες, δημόσιο χρέος, επενδύσεις, ανθρωπιστική κρίση.

ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ: Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεσμεύεται, καλώς ή κακώς, από την ιστορική διαδικασία που τη δημιούργησε. Δεν είναι δυνατόν η επίλυση της κρίσης να έρθει σε σύγκρουση με Συνθήκες και παραδοχές που το Βερολίνο, το Παρίσι, οι Βρυξέλλες και η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα θεωρούν ιερές και ταυτόσημες με το γενικότερο «συμβόλαιο» πάνω στο οποίο έχει οικοδομηθεί η ΕΕ. Αυτό δεν σημαίνει ότι, ως συγγραφείς, κρίνουμε σοφές αυτές τις παραδοχές. Σημαίνει πως κρίνουμε ότι, στο πλαίσιο της ΕΕ, και λόγω της προϊστορίας της θεμελίωσής της, αυτές οι παραδοχές πρέπει να θεωρούνται δεδομένες, ώστε η επίλυση που θα προτείνουμε να είναι εφαρμόσιμη εντός των υπάρχοντων θεσμών της ΕΕ. Με αυτό το πνεύμα, εκτιμούμε ότι τέσσερις είναι οι περιορισμοί εντός των οποίων θα πρέπει να κινείται το φάσμα πολιτικών που θα υπερνικήσουν την Κρίση του Ευρώ:

Περιορισμός 1ος - Καμία εγγύηση χρέους ενός κράτους-μέλους από άλλα κράτη-μέλη

Για να συναινέσει στην ίδρυση της ευρωζώνης, το Βερολίνο απαίτησε, και ενέταξε στη Συνθήκη του Μάαστριχτ, την αποδοχή από όλους της Αρχής των Απολύτως Διαχωρισμένων Κρατικών Χρεών, όπως εμείς ονομάσαμε (στο Πρώτο Μέρος) την απαγόρευση χρηματοδότησης, με ρευστό ή εγγυήσεις, του ελληνικού ή του πορτογαλικού χρέους από το γερμανικό ή το ολλανδικό δημόσιο. Η Αρχή αυτή ονομάζεται και «απαγόρευση της διάσωσης ενός κράτους από άλλο» («no bail out» clause) ή «απουσία δημοσιονομικών μεταβιβάσεων». Ακόμα κι όταν αποφάσισαν να δώσουν τεράστια δάνεια στις ελλειμματικές χώρες, ιδρύοντας νέο θεσμό, που μετεξελίχθηκε τελικά στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας (ΕΜΣ / ESM), το έκαναν με τρόπο που να μη δημιουργεί επ' ουδενί «κοινό ευρωπαϊκό χρέος». Μάλιστα, ακόμα και αυτόν τον νέο θεσμό, τον ΕΜΣ, το Βερολίνο πασχίζει (από το καλοκαίρι του 2012) να τον καταργήσει σταδιακά, καθώς ενέχει ψήγματα δημοσιονομικών μεταβιβάσεων, που η γερμανική κυβέρνηση απεχθάνεται. Ανεξάρτητα από τη δική μας άποψη για την Αρχή των Απολύτως Διαχωρισμένων Κρατικών Χρεών, κρίνουμε πως η επίλυση της Κρίσης του Ευρώ θα πρέπει να σεβαστεί την Αρχή αυτή μόνο και μόνο επειδή, διαφορετικά, δεν θα υπάρξει κανένα περιθώριο να συμφωνήσει το Βερολίνο με την προτεινόμενη λύση. Για να το πούμε διαφορετικά, κρίνουμε πως εάν για την επίλυση της Κρίσης του Ευρώ απαιτείται η καταστρατήγηση της Αρχής των Απολύτως Διαχωρισμένων Κρατικών Χρεών, το Βερολίνο μπορεί να προτιμήσει τη διάλυση του ευρώ παρά την επίλυση της κρίσης του.

Περιορισμός 2ος - Καμία χρηματοδότηση του χρέους ενός κράτους-μέλους από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ)

Το καταστατικό της ΕΚΤ, πάλι λόγω γερμανικής επιμονής κατά τη σύνταξή του, απαγορεύει τη χρηματοδότηση από την ΕΚΤ του χρέους ή του προϋπολογισμού κρατών-μελών με οποιονδήποτε τρόπο. Με άλλα λόγια, δεν επιτρέπεται στην ΕΚΤ να εγγυάται για τα χρέη των κρατών-μελών, να αγοράζει τα ομόλογα των κρατών-μελών στην πρωτογενή αγορά, ή να δανείζει χρήματα ακόμα και στον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Σταθερότητας, ώστε ο τελευταίος να δανείζει στα κράτη-μέλη. Όταν το καλοκαίρι του 2012 ο Πρόεδρος της ΕΚΤ ανακοίνωσε το πρόγραμμα των Άμεσων Νομισματικών Συναλλαγών (ΟΜΤ), στο οποίο αναφερθήκαμε εκτενώς πιο πάνω, ως την παρέμβαση της ΕΚΤ που σταμάτησε την άμεση κατάρρευση του ευρώ, ήταν ξεκάθαρο ότι το πρόγραμμα αυτό, που βασιζόταν στην «απειλή» ότι η ΕΚΤ θα προέβαινε σε απεριόριστες αγορές κρατικών ομολόγων (έστω και στη δευτερογενή αγορά), δημιούργησε τεράστιους τριγμούς εντός του γερμανικού πολιτικού συστήματος. Για την ακρίβεια, η Bundesbank (η Κρατική Τράπεζα της Γερμανίας) μήνυσε την ΕΚΤ (της οποίας αποτελεί βασικό «κρίκο») στο Γερμανικό Συνταγματικό Δικαστήριο για παραβίαση του καταστατικού της ΕΚΤ (και το Γερμανικό Δικαστήριο, με τη σειρά του, παρέπεμψε το θέμα στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο). Ο μόνος λόγος που το γερμανικό πολιτικο-οικονομικό κατεστημένο ανέχεται την ισχύ του ΟΜΤ της ΕΚΤ είναι ότι, ως τώρα, δεν έχει αγοραστεί ούτε ένα ομόλογο στο πλαίσιο αυτού του προγράμματος. Προς το παρόν, και μόνο η απειλή ότι η ΕΚΤ θα αγοράσει κρατικά ομόλογα έχει

φανεί αρκετή ώστε να πέσουν τα επιτόκια δανεισμού χωρών όπως η Ιταλία και η Ισπανία. Όμως η μεγάλη αντίσταση στο πρόγραμμα ΟΜΤ εντός της Γερμανίας καταδεικνύει πως οι αγορές κρατικών ομολόγων από την ΕΚΤ δεν μπορούν να αποτελέσουν μέρος μιας μόνιμης και ουσιαστικής επίλυσης της Κρίσης του Ευρώ. Γι' αυτό και πιστεύουμε ότι πρέπει να αποδεχθούμε τον 2ο Περιορισμό: *Καμία χρηματοδότηση του χρέους ενός κράτους-μέλους από την ΕΚΤ!*

Περιορισμός 3ος - Δεν θα υπάρξει ευρωομόλογο ή κάποιος οργανισμός που θα εκδίδει κοινά ομόλογα με εγγυήσεις των κρατών-μελών της ευρωζώνης

Αν έχει να μας διδάξει ένα πράγμα η τελευταία τετραετία της κρίσης, αυτό είναι πως οι πλεονασματικές χώρες δεν πρόκειται να δεχτούν τη δημιουργία ευρωομολόγων (eurobonds) ώστε να στηριχτούν τα δημόσια χρέη των ελλειμματικών κρατών-μελών. Οι ελλειμματικές χώρες, από την πλευρά τους, θα απορρίψουν κάθε αίτημα που θα αναιρέσει την εθνική τους κυριαρχία εφόσον οι πλεονασματικές χώρες δεν αποδέχονται τις δημοσιονομικές μεταβιβάσεις και τα ευρωομόλογα. Ως προς αυτό, μπορεί να ξαφνιάσει κάποιους αναγνώστες η άποψή μας ότι, στο συγκεκριμένο σημείο, η γερμανική κυβέρνηση έχει δίκιο: Χωρίς ομοσπονδιακό σύστημα, ομοσπονδιακό υπουργείο οικονομικών και ομοσπονδιακή φορολόγηση, τα ευρωομόλογα θα αποτύχουν. Χωρίς την κανονική ομοσπονδοποίηση της ευρωζώνης, ένα ευρωομόλογο (δηλαδή ομόλογο το οποίο υποστηρίζουν από κοινού, π.χ., το γερμανικό και το

ελληνικό δημόσιο) θα καταλήξει να δίνει επιτόκιο μεταξύ του γερμανικού και του ελληνικού, δηλαδή θα προσφέρει στη Γερμανία και στην Ελλάδα επιτόκιο δανεισμού που θα είναι πολύ υψηλό για τη Γερμανία και όχι αρκετά χαμηλό για την Ελλάδα. Γι' αυτό τον απλό λόγο κρίνουμε ότι πρέπει να θεωρήσουμε ως δεδομένο τον 3ο Περιορισμό.

Περιορισμός 4ος - Δεν θα υπάρξει ομοσπονδοποίηση της ευρωζώνης πριν από την επίλυση της Κρίσης του Ευρώ

Στην προηγούμενη παράγραφο γράψαμε πως τα ευρωομόλογα και η δημοσιονομική ένωση των χωρών της ευρωζώνης δεν ενδείκνυνται παρά μόνο στο πλαίσιο μιας πραγματικά Ομοσπονδιακής Ευρωζώνης. Όμως σήμερα είναι ανόητο να μιλάμε για την ομοσπονδοποίηση ως μέσο για την επίλυση της Κρίσης του Ευρώ. Η Κρίση «τρέχει» πολύ γρηγορότερα από το πολιτικό «πρότζεκτ» της ομοσπονδοποίησης. Μάλιστα, κρίνουμε πως η Κρίση του Ευρώ έχει θέσει σε λειτουργία φυγόκεντρες δυνάμεις οι οποίες αντί να φέρνουν πιο κοντά μια Ομοσπονδιακή Ευρωζώνη, την απομακρύνουν ολοταχώς. Η πλειοψηφία των Ευρωπαίων θέλει, ως αποτέλεσμα της Κρίσης του Ευρώ, «λιγότερη (αντί για περισσότερη) Ευρώπη». Αν, εν μέσω Κρίσης του Ευρώ, κινηθούν οι διαδικασίες για τη νομικά αναγκαία αναθεώρηση των Συνθηκών εκείνων που θα επέτρεπαν τη δημιουργία ενός Ομοσπονδιακού Υπουργείου Οικονομικών, ή μιας Ομοσπονδιακής Οικονομικής Διακυβέρνησης, η αντίδραση των εκλογέων θα ήταν απολύτως αρνητική και τα δημοψηφίσματα θα έδιναν ένα κραυγαλέο ΟΧΙ.

Εν ολίγοις, αυτό που απαιτείται σήμερα είναι η εκπόνηση πολιτικών που να είναι άμεσα εφαρμόσιμες (εντός των υπαρχουσών Συνθηκών της ΕΕ και χωρίς καμία προσπάθεια δημιουργίας ομοσπονδιακών θεσμών) και οι οποίες να θέτουν οριστικό και ουσιαστικό τέλος στην Κρίση του Ευρώ. Αν, μετά το τέλος της Κρίσης, οι λαοί της Ευρώπης ωριμάσουν προς την κατεύθυνση της Ομοσπονδίας, αυτό είναι μια άλλη συζήτηση. Η ιδέα όμως της ομοσπονδοποίησης με στόχο την επίλυση της παρούσας Κρίσης είναι αντιπαραγωγική και πρέπει να εγκαταλειφθεί αμέσως.

Το ερώτημα λοιπόν στο οποίο καλούμαστε να απαντήσουμε είναι το ακόλουθο: Υπάρχει άραγε ένα σύνολο πολιτικών ή μέτρων κατάλληλων να αντιμετωπίσουν ταυτόχρονα τις τέσσερις εκφάνσεις της Κρίσης του Ευρώ (τράπεζες, δημόσιο χρέος, επενδύσεις, ανθρωπιστική κρίση) χωρίς να παραβιάζουν τους τέσσερις περιορισμούς που μόλις αναφέραμε; Η γνώμη μας είναι πως ναι, υπάρχει. Τα μέτρα αυτά -τέσσερα τον αριθμό- παρουσιάζονται στο επόμενο κεφάλαιο και συνιστούν τη *Μετριοπαθή Πρόταση Επίλυσης της Κρίσης του Ευρώ*.

ΤΡΙΤΟ ΜΕΡΟΣ

Η Μετριοπαθής Πρόταση

Τέσσερις Κρίσεις, τέσσερα Μέτρα

Η Μετριοπαθής Πρόταση δεν προτείνει τη δημιουργία νέων ευρωπαϊκών θεσμών ή την αναθεώρηση των υφιστάμενων Συνθηκών της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Τα τέσσερα μέτρα-προτάσεις που τη συνιστούν σέβονται το γράμμα των Συνθηκών, έτσι ώστε να μη χρειάζεται καμία αναθεώρησή τους, κάτι που θα ήταν εξαιρετικά χρονοβόρο, πολιτικά επικίνδυνο και αντιπαραγωγικό. Με άλλα λόγια, αυτό που προτείνουμε είναι μια σειρά αλλαγών στη λειτουργία των ήδη υπάρχοντων ευρωπαϊκών θεσμών, αλλαγών οι οποίες, αν και σύμφωνες με την ισχύουσα ευρωπαϊκή νομοθεσία, θα αλλάξουν την αρχιτεκτονική της ευρωζώνης με τρόπο που θα την καταστήσουν βιώσιμη και θα πλήξουν καίρια την Κρίση του Ευρώ. Οι εν λόγω ευρωπαϊκοί θεσμοί, τη λειτουργία των οποίων επανεξετάζουμε προτείνοντας αλλαγές, είναι οι εξής:

- Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ / ECB)
- Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ / EIB)
- Ευρωπαϊκό Επενδυτικό Ταμείο (ΕΕΤ / EIF)
- Ευρωπαϊκός Μηχανισμός Σταθερότητας (ΕΜΣ / ESM)

1ο Μέτρο

Πρόγραμμα σταδιακής, βήμα προς βήμα, και κατά περίπτωση, επίλυσης της τραπεζικής κρίσης

Προηγουμένως, όταν αναφερόμασταν στην ευρωπαϊκή τραπεζική κρίση, γράφαμε πως «η αποφασισθείσα δήθεν τραπεζική ένωση δεν είναι στην πραγματικότητα τίποτε άλλο από μια προσπάθεια πλήρους επανεθνικοποίησης των τραπεζικών συστημάτων με τρόπο που ενισχύει τον θανάσιμο εναγκαλισμό των πτωχευμένων τραπεζών με τα πτωχευμένα κράτη-μέλη και, συνεπώς, βαθιάειν την κρίση της ευρωζώνης».

Το ερώτημα είναι: Γιατί αντιδρά έτσι η ΕΕ;

Η απάντηση είναι απλή: Η Γερμανία, όπως και οι υπόλοιπες πλεονασματικές χώρες, φοβάται (με το δίκιο της) ότι μια πραγματική τραπεζική ένωση θα φέρει στην επιφάνεια το πραγματικό επίπεδο των ζημιών των τραπεζών της Περιφέρειας, οι οποίες (στο πλαίσιο της πραγματικής τραπεζικής ένωσης) παραμένουν κρυφές. Με άλλα λόγια, το Βερολίνο φοβάται ότι με το που θα αποφασιστεί η «ομοσπονδοποίηση» των ζημιών των τραπεζών ολόκληρης της ευρωζώνης, το γερμανικό κράτος θα κληθεί να κεφαλαιοποιήσει «μαύρες τραπεζικές τρύπες» άνω του 1 τρισεκατομμυρίου ευρώ – μαύρες τρύπες που σήμερα οι ιταλικές, ισπανικές, ελληνικές κτλ. αρχές κρατούν καλά κρυμμένες, καθώς ξέρουν ότι, αν αποκαλυφθούν, θα πρέπει να τις αναλάβουν οι ίδιες.

Νά γιατί η Γερμανία επέβαλε μια κατ' όνομα τραπεζική ένωση – ένα νέο καθεστώς στο πλαίσιο του οποίου ναι μεν η ΕΚΤ επιβλέπει τις συστημικές τράπεζες όλης της ευρωζώνης, αλλά τις εγγυημένες καταθέσεις εξακολουθούν να τις

εγγυώνται τα κράτη-μέλη (παρ' όλο που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να τις εγγυηθούν), τα οποία παραμένουν υπεύθυνα για τις ανακεφαλαιοποιήσεις (που δεν δύνανται να κάνουν, δεδομένης της οικτρής δημοσιονομικής τους κατάστασης). Νά γιατί ισχυριζόμαστε ότι η αποφασισθείσα τραπεζική ένωση προσφέρει κάκιστες υπηρεσίες στον αγώνα εναντίον της Κρίσης του Ευρώ.⁸

Υπάρχει τρόπος να ξεπεραστεί ο φόβος της Γερμανίας ότι θα κληθεί να καλύψει τις μαύρες τρύπες των τραπεζών της Περιφέρειας, αλλά, παράλληλα, να δοθεί τέλος στον θανάσιμο εναγκαλισμό κρατών και τραπεζών; Ακολουθεί η πρότασή μας για το πώς μπορεί να γίνει αυτό άμεσα και χωρίς αλλαγές κάποιας ευρωπαϊκής Συνθήκης.

1ο ΜΕΤΡΟ - Όταν ο εποπτικός μηχανισμός της ΕΚΤ διαπιστώσει ότι τράπεζα της ευρωζώνης αντιμετωπίζει θέμα κεφαλαιοποίη-

8. Πολλοί συμφωνούν μαζί μας ότι η συμφωνηθείσα τραπεζική ένωση δεν βοηθά, αλλά προσθέτουν πως είναι κίνηση προς τη σωστή κατεύθυνση. Εμείς διαφωνούμε. Πρόκειται, υποστηρίζουμε, για κίνηση προς τη λάθος κατεύθυνση. Ο λόγος είναι ότι η συμφωνηθείσα τραπεζική ένωση εξουτελίζει την ΕΚΤ, καθώς, δίνοντάς της τον ρόλο του επόπτη των συστημικών τραπεζών, τη θέτει προ ενός τοξικού διλήμματος: είτε να πει την αλήθεια, ότι πολλές από αυτές είναι πτωχευμένες (δίνοντας το έναυσμα για νέο χρηματοοικονομικό πανικό, καθώς όλοι ξέρουν ότι τα κράτη-μέλη δεν έχουν τους πόρους να τις ανακεφαλαιοποιήσουν όπως πρέπει) είτε να κάνει τα στραβά μάτια στην έλλειψη κεφαλαίων τους, καταρρακώνοντας έτσι την αξιοπιστία του νεοϊδρυθέντος εποπτικού μηχανισμού της ΕΚΤ. Θα ήταν, πιστεύουμε, καλύτερα να μην είχε προχωρήσει καθόλου η τραπεζική ένωση, παρά να εγκαινιαστεί σαθρά και με τρόπο που μειώνει την αξιοπιστία της ΕΚΤ.

σης, το κράτος-μέλος στο οποίο έχει την έδρα της η τράπεζα μπορεί, κατά το δοκούν, να ζητήσει την άμεση ανακεφαλαιοποίησή της από τον ΕΜΣ, παραπέμποντας την τράπεζα στον ΕΜΣ και στην ΕΚΤ (και αποποιούμενο τη δική του εποπτική ευθύνη όσον αφορά την εν λόγω τράπεζα). Σ' αυτή την περίπτωση, ο ΕΜΣ λαμβάνει μετοχές τής εν λόγω τράπεζας, ενώ η ΕΚΤ διορίζει νέο Διοικητικό Συμβούλιο στην τράπεζα, απαρτιζόμενο από στελέχη που δεν έχουν υπηρετήσει στο παρελθόν σε Διοικητικό Συμβούλιο τράπεζας της ίδιας χώρας και με εντολή την εκκαθάριση των μη εξυπηρετούμενων δανείων της τράπεζας, με σκοπό την εξυγίανση και τη μεταπώλησή της εντός έτους στον ιδιωτικό τομέα. Έτσι, εντός έτους ο ΕΜΣ θα έχει αποπληρωθεί (πιθανότατα με κέρδος) από την πώληση των μετοχών που θα έχει λάβει, κανένας Γερμανός ή άλλος Ευρωπαίος φορολογούμενος δεν θα έχει αναλάβει ούτε ένα ευρώ των ζημιών, ενώ το κράτος-μέλος δεν θα έχει επωμιστεί νέο χρέος εκ μέρους της τράπεζας.

Το Μέτρο αυτό επιτυγχάνει τα εξής: Θέτει τέλος στον θανάσιμο εναγκαλισμό κρατών και τραπεζών, εισάγει έναν σταδιακό και βήμα προς βήμα «εξευρωπαϊσμό» των προβληματικών τραπεζών και εγγυάται πως ούτε οι πλεονασματικές ούτε οι ελλειμματικές χώρες-μέλη της ευρωζώνης θα κληθούν να σηκώσουν στους ώμους τους, και μεμιάς, τεράστιες ζημιές.

Όσοι πιστεύουν πως η ευρωζώνη οφείλει να γίνει, εν καιρώ, μια πραγματικά ενιαία τραπεζική ζώνη, που θα διαθέτει μία και μόνο τραπεζική εξουσία, θα κατανοήσουν (α) ότι η πρόσφατα αποφασισθείσα τραπεζική ένωση δεν αποτελεί βήμα προς αυτό τον στόχο, και (β) ότι το 1ο Μέτρο που αναπτύξαμε σκιαγραφεί μια διαδικασία η οποία όντως οδηγεί, βήμα βήμα,

προς μια πραγματική τραπεζική ένωση, χωρίς βαρύγδουπες ανακοινώσεις ή αλλαγές Συνθηκών. Τα μόνα που απαιτεί είναι:

- οι εθνικές κυβερνήσεις να αποποιούνται το «δικαίωμα» να διασώζουν πτωχευμένες τράπεζες (όταν δεν έχουν τους πόρους να το κάνουν), μεταβιβάζοντάς το στην ΕΚΤ και στον ΕΜΣ,
- το δικαίωμα του ΕΜΣ να λαμβάνει μετοχές ύψους ίσου με το κεφάλαιο που κρίνεται αναγκαίο για τη διάσωση της τράπεζας (έτσι ώστε τα χρήματα της ανακεφαλαιοποίησης της τράπεζας να μην προσμετρούνται στο δημόσιο χρέος της χώρας στην οποία βρίσκεται η έδρα της), και
- το δικαίωμα της ΕΚΤ να προτείνει στις κυβερνήσεις τα ονόματα των νέων μελών των Διοικητικών Συμβουλίων των υπό εκκαθάριση και εξυγίανση τραπεζών.

Το 1ο Μέτρο δεν απαιτεί παρά τη συναίνεση σε επίπεδο Eurogroup. Μπορεί να τεθεί σε εφαρμογή από σήμερα κιόλας, χωρίς να προηγηθεί κάποια πραγματική (ή, όπως σήμερα, προσχηματική) τραπεζική ένωση ή αναθεώρηση των Συνθηκών. Επιπλέον, η εμπειρία που θα αποκτήσουν οι μηχανισμοί της ΕΚΤ και του ΕΜΣ εφαρμόζοντας το 1ο Μέτρο θα διευκολύνει στο μέλλον την επίτευξη μιας αληθινής τραπεζικής ένωσης, μετά τη λήξη της Κρίσης του Ευρώ.

2ο Μέτρο

Πρόγραμμα μερικής μετατροπής του δημόσιου χρέους των κρατών-μελών της ευρωζώνης

Το 1ο Μέτρο λύνει το πρόβλημα της τραπεζικής κρίσης και μειώνει, σε μεγάλο βαθμό, τη δημοσιονομική πίεση των κρατών-μελών της Περιφέρειας. Δεν επιλύει όμως το μακροπρόθεσμο πρόβλημα δημόσιου χρέους κρατών-μελών τα οποία δεν έχουν την υποστήριξη κεντρικών τραπεζών (καθώς η ΕΚΤ απαγορεύεται να τα υποστηρίζει). Το 2ο Μέτρο έρχεται να δώσει λύσεις σ' αυτό το δομικό πρόβλημα της ευρωζώνης, με τρόπο όμως που να σέβεται τους τέσσερις περιορισμούς που αναλύσαμε πιο πάνω.

Σύμφωνα με τη συνθήκη του Μάαστριχτ (1992) και το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (1997), το ποσοστό χρέους κάθε κράτους-μέλους δεν πρέπει να ξεπερνά το 60% του εθνικού εισοδήματος (ΑΕΠ). Όμως από το 2008 και μετά, λόγω της βαθιάς Κρίσης του Ευρώ, τα περισσότερα κράτη της ευρωζώνης έχουν ξεπεράσει αυτό το όριο, κάτι που εξοργίζει το Βερολίνο (παρά το γεγονός ότι και το γερμανικό δημόσιο χρέος έχει ξεπεράσει κατά πολύ το όριο του Μάαστριχτ).

Ας ορίσουμε ως «κατά Μάαστριχτ νόμιμο» (ή ΚΜΝ) το μέρος του δημόσιου χρέους ενός κράτους-μέλους που ανέρχεται στο 60% του ΑΕΠ της χώρας.⁹ Ακολουθεί το 2ο Μέτρο

9. Παράδειγμα: Έστω ότι το χρέος ενός κράτους-μέλους ανέρχεται στο 90% του ΑΕΠ και ισούται, έστω, με 300 δις ευρώ. Σύμφωνα με τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, έπρεπε να ανέρχεται στο 60% του ΑΕΠ. Άρα, μόνο κατά τα 2/3 μπορεί να θεωρηθεί ΚΜΝ (κατά Μάαστριχτ νόμιμο) το χρέος.

που προτείνουμε ως πολιτική επίλυσης της κρίσης χρέους της ευρωζώνης, αλλά και ως μέσο για τη διόρθωση της σαθρής αρχιτεκτονικής του συνολικού δημόσιου χρέους της νομισματικής ένωσης.

2ο ΜΕΤΡΟ - Η ΕΚΤ προσφέρει την εξής δυνατότητα στα κράτη-μέλη που ενδιαφέρονται να συμμετάσχουν στη «μετατροπή» του ΚΜΝ χρέους τους: Κάθε φορά που ομόλογο του συμμετέχοντος κράτους-μέλους ωριμάζει, η ΕΚΤ αποπληρώνει ποσοστό του ομολόγου ίσο με το ποσοστό του ΚΜΝ χρέους του κράτους-μέλους επί του συνολικού χρέους. Π.χ., στην περίπτωση μιας χώρας όπως η Ισπανία με ποσοστό χρέους 90% του ΑΕΠ (αντί για το κατά Μάαστριχτ επιτρεπτό 60% του ΑΕΠ), η ΕΚΤ θα αποπληρώνει η ίδια τα 2/3 όλων των ομολόγων του ισπανικού κράτους τη στιγμή που ωριμάζουν.¹⁰ Παράλληλα, η ΕΚΤ θα ανοίγει χρεωστικό λογαριασμό για το εν λόγω κράτος-μέλος (στο παράδειγμα, για την Ισπανία), με το κράτος-μέλος να δεσμεύεται ότι, σε βάθος χρόνου, θα αναλάβει το κόστος εξυπηρέτησης των ομολόγων της ΕΚΤ που εκδόθηκαν υπέρ του, καταβάλλοντας το επιτόκιο που εξασφάλισε η ΕΚΤ (κάτω του 2% υπό τις σημερινές συνθήκες).¹¹ Για να διασφαλίσει η ΕΚΤ ότι τα χρήματα αυτά

Αυτό σημαίνει ότι τα 200 δις του χρέους είναι ΚΜΝ χρέος, ενώ τα επιπλέον 100 δις δεν εμπίπτουν στο ΚΜΝ χρέος.

10. Ως εκ τούτου, όταν ένα ομόλογο ονομαστικής αξίας 1 δις ευρώ φτάσει στη λήξη του, τα 2/3 του ποσού (δηλαδή περίπου 666 εκ. ευρώ) θα καταβληθούν στους ομολογιούχους από την ΕΚΤ.

11. Οι λογαριασμοί αυτοί δεν θα μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως εγγύηση ή ως μέσο για τη δημιουργία «παράγωγων».

θα καταβληθούν από τα κράτη-μέλη στους χρεωστικούς λογαριασμούς τους που διατηρούν μαζί της, το κάθε συμμετέχον κράτος-μέλος πρέπει να δεσμευτεί, νομικά, ότι θα δίνει την ίδια προτεραιότητα αποπληρωμής προς την ΕΚΤ που δίνει και στα δάνεια του ΔΝΤ (*super-seniority*). Επιπλέον, προτείνουμε ο ΕΜΣ να ασφαλίζει τα ομόλογα της ΕΚΤ για την περίπτωση που κάποιο κράτος-μέλος αδυνατεί να τα αποπληρώσει (και παρά την προτεραιότητα που θα έχει δεσμευτεί να τους δώσει).

Ποιο το όφελος ενός τέτοιου Μέτρου;

Καταρχάς, μειώνει σημαντικά το κόστος εξυπηρέτησης του ΚΜΝ χρέους κάθε κράτους-μέλους. Δεδομένης της πολύ καλής πιστοληπτικής ικανότητας της ΕΚΤ, τα ομόλογα που θα εκδίδει θα επιτυγχάνουν επιτόκια αρκετά κάτω του 2%. Αυτό θα δίνει τη δυνατότητα στα κράτη-μέλη να εξυπηρετούν το νόμιμο (ΚΜΝ) χρέος τους πολύ πιο φθηνά από ό,τι τώρα (που πληρώνουν πάνω από 4%). Συνολικά, σε επίπεδο ευρωζώνης, το σύνολο των τοκοχρεολυσίων των κρατών-μελών της Περιφέρειας θα μειωθεί, σε βάθος εικοσαετίας, κατά 50%, θέτοντας ουσιαστικό τέλος στην ευρωπαϊκή κρίση χρέους.

Το 2ο Μέτρο δεν παραβιάζει τη Συνθήκη του Μάαστριχτ και την Αρχή των Απολύτως Διαχωρισμένων Κρατικών Χρεών;

Σε καμία περίπτωση. Το 2ο Μέτρο δεν ζητά από τη Γερμανία να εγγυηθεί ούτε ένα ευρώ χρέους της Ελλάδας ή της Ιρλανδίας. Ούτε ένα! Τα χρέη των κρατών-μελών παραμένουν απολύτως διαχωρισμένα. Όσον αφορά τη Συνθήκη του Μάαστριχτ, η οποία έχει καταστρατηγηθεί εκ των πραγμάτων (καθώς τα όρια χρέους που προβλέπει σήμερα παραβιάζονται

από τη συντριπτική πλειονότητα των κρατών-μελών, της Γερμανίας συμπεριλαμβανομένης), κρίνουμε ότι το 2ο Μέτρο, αν μη τι άλλο, την ενισχύει. Πώς; Επιβάλλοντας στα κράτη-μέλη ένα spread (διαφορά επιτοκίου) μεταξύ:

(α) του κόστους αποπληρωμής του χρέους που επιτρέπει η Συνθήκη του Μάαστριχτ (το ΚΜΝ χρέος, το οποίο αναχρηματοδοτείται πλέον, με πολύ χαμηλά επιτόκια, με τη διαμεσολάβηση της ΕΚΤ), και

(β) του κόστους αποπληρωμής του υπερβάλλοντος (κατά Μάαστριχτ) χρέους, το οποίο καλείται το κάθε κράτος-μέλος να αναχρηματοδοτεί χωρίς την αρωγή της ΕΚΤ.

Το 2ο Μέτρο δεν παραβιάζει το καταστατικό της ΕΚΤ, το οποίο της απαγορεύει να τυπώνει χρήμα και να αγοράζει ομόλογα των κρατών-μελών της ευρωζώνης;

Όχι! Πρώτον, σύμφωνα με το 2ο Μέτρο, η ΕΚΤ δεν αγοράζει ομόλογα κρατών-μελών αλλά διαμεσολαβεί στις αγορές για την αποπληρωμή του ΚΜΝ μέρους τους. Αυτό δεν απαγορεύεται από το καταστατικό της ΕΚΤ. Επιπλέον, η ΕΚΤ δεν τυπώνει χρήμα (κάτι που, αν το έκανε, θα παραβίαζε το καταστατικό της) για να προσφέρει αυτή τη διαμεσολάβηση. Αντί να δημιουργεί χρήμα, εκδίδει δικά της ομόλογα - δηλαδή δανείζεται η ίδια από τις αγορές, κάτι που δεν απαγορεύει το καταστατικό της. Το κόστος εξυπηρέτησης αυτών των ομολόγων βαραινει εκατό τοις εκατό τα κράτη-μέλη, είτε άμεσα είτε μέσω του ασφαλιστήριου που εκδίδει ο ΕΜΣ (όπως είπαμε πιο πάνω). Άρα, η ΕΚΤ δεν πληρώνει με οποιονδήποτε τρόπο ούτε ένα ευρώ για τη μερική μετατροπή του δημόσιου χρέους των κρατών-μελών που προτείνουμε.

Γιατί είναι καλύτερο το 2ο Μέτρο από το να εξακολουθούμε να βασιζόμαστε στο πρόγραμμα OMT της ΕΚΤ;

Ανακοινώνοντας η ΕΚΤ το πρόγραμμα Άμεσων Νομισματικών Συναλλαγών (OMT), κατάφερε να μειώσει τις αποκλίσεις των spreads ανάμεσα στις χώρες της ευρωζώνης. Το OMT, που ανακοινώθηκε τη στιγμή που το ευρώ κατέρρευε, δεν ήταν παρά μια υπόσχεση (ίσως μια απειλή) ότι η ΕΚΤ ήταν έτοιμη να προσφέρει απεριόριστη υποστήριξη στις μεγάλες χώρες της ευρωζώνης που αδυνατούσαν να αναχρηματοδοτήσουν το υπέρογκο δημόσιο χρέος τους – ο λόγος, ειδικότερα, για την Ισπανία και την Ιταλία. Ωστόσο οι αντιδράσεις και οι πιέσεις εντός της Γερμανίας (ιδίως από τη Γερμανική Κεντρική Τράπεζα) είχαν ως συνέπεια να διασυνδεθεί το πρόγραμμα OMT με Μνημονιακούς όρους. Για την ακρίβεια, το Βερολίνο επέβαλε ως όρο ότι για να μπορέσει ένα κράτος-μέλος να επωφεληθεί από το OMT, οφείλει να τεθεί υπό την εποπτεία της Τρόικας (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, ΕΚΤ και ΔΝΤ) και να συναινέσει ρητά στη λήψη και εφαρμογή δρακόντειων μέτρων.

Είναι δεδομένο πως η αποδοχή αυτών των όρων από την ιταλική ή την ισπανική κυβέρνηση θα δημιουργούσε τεράστιο πολιτικό πρόβλημα και βέβαιη κυβερνητική κρίση. Αυτό σημαίνει πως η απειλή-υπόσχεση στην οποία θεμελιώνεται το OMT είναι ιδιαίτερα ευάλωτη: η ΕΚΤ απειλεί ότι θα προβεί σε αγορές ομολόγων που θα γίνουν μόνον εάν οι κυβερνήσεις Ρώμης και Μαδρίτης αποφασίσουν να... αυτοκτονήσουν – κάτι όχι ιδιαίτερα πιστευτό.

Εάν το πρόγραμμα OMT έχει καταφέρει να αποσοβήσει κερδοσκοπικές επιθέσεις στα ομόλογα των κρατών-μελών της ευρωζώνης, αυτό οφείλεται στο ότι οι αγορές δεν πιστεύ-

ουν πως η ΕΚΤ θα σεβαστεί τους κανόνες που της επιβάλλει το Βερολίνο (δηλαδή πιστεύουν πως η ΕΚΤ θα προβεί, έτσι κι αλλιώς, σε μαζικές αγορές ιταλικών και ισπανικών ομολόγων, ακόμα κι αν Ιταλία και Ισπανία αρνηθούν να υπογράψουν Μνημόνια) και, επιπλέον, στο ότι το ΟΜΤ δεν έχει ενεργοποιηθεί στην πράξη, καθώς πέτυχε, προς το παρόν και εν μέρει, τον στόχο του χωρίς η ΕΚΤ να αγοράσει ούτε ένα ομόλογο. Γι' αυτό στους χρηματοπιστωτικούς κύκλους το ΟΜΤ αναφέρεται ως «πρόγραμμα-φάντασμα».

Παρ' όλη την επιτυχία του ΟΜΤ, το εν λόγω «πρόγραμμα-φάντασμα» δεν αρκεί σε καμία περίπτωση για να ηττηθεί η κρίση χρέους, που αποτελεί ένα από τα τέσσερα συστατικά της Κρίσης του Ευρώ. Ένας λόγος είναι ότι βασίζεται σε μια μη πιστευτή απειλή (των απεριόριστων αγορών ομολόγων από την ΕΚΤ, που, όταν θα χρειαστεί να γίνουν, η γερμανική πλευρά δεν θα τις ανεχθεί). Ένας δεύτερος λόγος είναι ότι ακόμα και τώρα που η ΕΚΤ συγκρατεί τα επιτόκια δανεισμού κάποιων χωρών (π.χ. της Ιταλίας), το δημόσιο χρέος τους παραμένει μη βιώσιμο, καθώς τα επιτόκια δανεισμού χωρών όπως η Ιταλία παραμένουν κατά πολύ υψηλότερα του ρυθμού αύξησης των φορολογικών τους εσόδων. Αντίθετα, η εφαρμογή του 2ου Μέτρου όχι μόνο δεν βασίζεται σε μη πιστευτές απειλές, αλλά και θα οδηγήσει στη ραγδαία αποκλιμάκωση του μακροπρόθεσμου κόστους αναχρηματοδότησης μεγάλου μέρους του ευρωζωνικού χρέους (δηλαδή του κατά Μάαστριχτ νόμιμου χρέους των κρατών-μελών).

Τέλος, όσον αφορά τη θεσμική εφαρμογή του 2ου Μέτρου, στο πλαίσιο των κανόνων της ΕΕ, θέλουμε να επισημάνουμε πως οι κυβερνήσεις που επιθυμούν να συμμετάσχουν στον

προτεινόμενο μηχανισμό μερικής μετατροπής δημόσιου χρέους μπορούν να προχωρήσουν στη βάση της λεγόμενης «ενισχυμένης συνεργασίας» (enhanced cooperation). Πρακτικά, αυτό σημαίνει ότι απαιτείται να συμφωνήσουν με το 2ο Μέτρο εννέα μόλις κράτη-μέλη, ενώ όσα δεν επιθυμούν να συμμετάσχουν θα έχουν τη δυνατότητα να συνεχίσουν να εξυπηρετούν μόνα τους το σύνολο του χρέους τους.¹² Αυτό δίνει τη δυνατότητα στη γερμανική κυβέρνηση να μη συναινέσει (για λόγους «εσωτερικής κατανάλωσης», και τουλάχιστον αρχικά) σε μια τέτοια ρύθμιση.

12. Το άρθρο 20 της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση αναφέρει ότι οι συμφωνίες που επιτυγχάνονται στη βάση της «ενισχυμένης συνεργασίας» είναι «ανοιχτές σε όλα τα κράτη-μέλη» και «σκοπός των ενισχυμένων συνεργασιών είναι να διευκολύνουν την πραγματοποίηση των στόχων της Ένωσης, να διαφυλάσσουν τα συμφέροντά της και να ενδυναμώνουν τη διαδικασία ένταξης». Βλ. επίσης τα άρθρα 326-334 της Συνθήκης Λειτουργίας της ΕΕ. Η απόφαση που επιτρέπει τις ενισχυμένες συνεργασίες υιοθετείται από το Υπουργικό Συμβούλιο «όταν αυτό τεκμηριώσει πως οι στόχοι που τίθενται μέσα από αυτή τη συνεργασία δεν μπορούν να επιτευχθούν εντός μιας ικανής χρονικής περιόδου συνολικά από την Ένωση και υπό την προϋπόθεση να συμμετέχει τουλάχιστον το ένα τρίτο των κρατών-μελών».

3ο Μέτρο

Πανερωπαϊκό Επενδυτικό Πρόγραμμα για την Ανάκαμψη και τη Συνοχή - ένα Ευρωπαϊκό Νιου Ντιλ

Τα δύο πρώτα Μέτρα έθεσαν στο στόχαστρό τους την κρίση των τραπεζών και την κρίση του δημόσιου χρέους αντίστοιχα. Το 3ο Μέτρο στοχεύει την επενδυτική κρίση που μαστίζει την ευρωζώνη, τόσο όσον αφορά το (χαμηλό) συνολικό μέγεθος των επενδύσεων σε ολόκληρη την ευρωζώνη όσο και τις τεράστιες επενδυτικές ανισορροπίες εντός της ευρωζώνης, που προκαλούν ρωγμές στην υποτιθέμενη «ενιαία αγορά» και δυναμιτίζουν το μέλλον της νομισματικής και οικονομικής ένωσης. Όπως τα δύο προηγούμενα Μέτρα, έτσι και το 3ο Μέτρο είναι άμεσα εφαρμόσιμο και η εφαρμογή του δεν προσκρούει σε κάποια από τις Συνθήκες της ΕΕ.

Το 1ο και το 2ο Μέτρο απαιτούν την εμπλοκή της ΕΚΤ και του ΕΜΣ για την εφαρμογή τους. Το 3ο Μέτρο θα κινητοποιήσει την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕπ) και το Ευρωπαϊκό Επενδυτικό Ταμείο (ΕΕΤ), με την αρωγή της ΕΚΤ. Το τονίζουμε αυτό, ώστε να βεβαιωθεί ο αναγνώστης ότι τα μέτρα που προτείνουμε δεν απαιτούν νέους ευρωπαϊκούς θεσμούς, αλλά μόνο την ορθολογική επανασύνταξη των υπαρχόντων και την ανάληψη εκ μέρους τους νέων λειτουργιών, που όμως δεν παραβιάζουν τις υπάρχουσες Συνθήκες ή τα καταστατικά τους.

Οι δύο ευρωπαϊκοί οργανισμοί που αναφέραμε στην προηγούμενη παράγραφο, η ΕΤΕπ και το ΕΕΤ, έχουν τη δυνατότητα να εκπονήσουν και να διαχειριστούν πανευρωπαϊκό πρόγραμμα επενδύσεων που να αντιστοιχεί σε ένα Ευρωπαϊκό Πρόγραμμα Ανάκαμψης - ένα Ευρωπαϊκό Νιου Ντιλ. Κάτι

τέτοιο απαιτεί επενδύσεις που να ανέρχονται στο 8% του ευρωζωνικού ΑΕΠ, ώστε να δοθεί στην ευρωζώνη, και ιδίως στην Περιφέρεια, η ώθηση που απαιτείται για να έρθει η πραγματική ανάπτυξη και να γίνουν οι παραγωγικές επενδύσεις που απαιτούνται για την αύξηση της παραγωγικότητας. Δυστυχώς, όπως έχουν σήμερα τα πράγματα, η ΕΤΕπ και το ΕΕΤ αδυνατούν να σηκώσουν ένα τέτοιο μεγάλο επενδυτικό πρόγραμμα.

Ο λόγος είναι απλός. Σήμερα τα επενδυτικά προγράμματα των ΕΤΕπ και ΕΕΤ χρηματοδοτούνται κατά 50% από εκδόσεις ομολόγων από την ίδια την ΕΤΕπ και κατά 50% από τα κράτη-μέλη (δημόσιο και ιδιώτες εργολάβους-επενδυτές). Αυτό γίνεται στη βάση μιας άγραφης σύμβασης που θέλει την ΕΤΕπ και το δημόσιο της χώρας όπου γίνεται η επένδυση να είναι συνεταιρι και να μοιράζονται το ρίσκο μιας επένδυσης.

Η αρχή αυτή έχει λογική, αλλά στις μέρες μας τα κράτη-μέλη απλά δεν έχουν τους πόρους για να καλύψουν τη συμμετοχή τους σε σοβαρά επενδυτικά προγράμματα, πόσο μάλλον στο φιλόδοξο επενδυτικό πρόγραμμα που χρειάζεται η ευρωζώνη γενικά και οι οικονομίες τους ειδικότερα. Από την άλλη, η ΕΤΕπ και το ΕΕΤ δεν μπορούν να καλύψουν το 100% ενός πανευρωπαϊκού Νιου Ντιλ, γιατί αν ως οργανισμοί προσπαθήσουν να αναλάβουν ένα τόσο μεγάλο ρίσκο μόνοι τους, θα μειωθεί η πιστοληπτική τους ικανότητα (από τους γνωστούς οίκους αξιολόγησης). Σ' αυτό το σημείο ερχόμαστε να προτείνουμε το 3ο Μέτρο:

3ο ΜΕΤΡΟ - Η ΕΤΕπ και το ΕΕΤ ανακοινώνουν, από κοινού με το Ecofin (το Συμβούλιο των Υπουργών Οικονομικών της ΕΕ) ή

το Eurogroup (το Συμβούλιο των Υπουργών Οικονομικών της ευρωζώνης), Πανερωπαϊκό Επενδυτικό Πρόγραμμα ύψους 8% του ΑΕΠ της ευρωζώνης και τη διανομή των επενδυτικών προγραμμάτων στις διάφορες ευρωζωνικές περιφέρειες, ανάλογα με το ποσοστό ανεργίας που τις πλήττει. Η εθνική συμμετοχή στο Πανερωπαϊκό Επενδυτικό Πρόγραμμα (δηλαδή το 50% που, συμβατικά, βαραίνει τα κράτη-μέλη) θα καλυφθεί:

- είτε από εκδόσεις ομολόγων της ΕΚΤ τα οποία θα χρεώνονται στους χρεωστικούς λογαριασμούς των κρατών-μελών, όπως ακριβώς προβλέπει το 2ο Μέτρο,
- είτε από εκδόσεις επιπλέον ομολόγων από την ΕΤΕπ και το ΕΕΤ, τα οποία όμως θα αγοράζονται στη δευτερογενή αγορά από την ΕΚΤ όταν η αξία τους πέσει κάτω από ένα επίπεδο (ή τα επιτόκιά τους ανέβουν πάνω από ένα επίπεδο).
- Τα ομόλογα αυτά θα αποπληρώνονται απευθείας από τα έσοδα που θα προκύψουν από τις επενδύσεις (ακριβώς όπως γίνεται με τα ομόλογα της ΕΤΕπ) και δεν θα προσμετρούνται στο εθνικό χρέος των κρατών-μελών στα οποία πραγματοποιούνται οι επενδύσεις.

Όπως ακριβώς οι προτάσεις μας σχετικά με μια ενοποιημένη τραπεζική ζώνη και με τη μερική μετατροπή του χρέους των κρατών-μελών, έτσι και το Πανερωπαϊκό Επενδυτικό Πρόγραμμα για την Ανάκαμψη και τη Συνοχή, που προτείνουμε, είναι απόλυτα προσαρμοσμένο στην ευρωπαϊκή οικονομική πραγματικότητα και στο ισχύον ευρωπαϊκό δίκαιο.

Το πρόγραμμα θα εκπληρώσει τριπλό στόχο: θα αυξήσει τις επενδύσεις θεαματικά, χωρίς χρηματοδότηση από τη φορολόγηση των πολιτών των πλεονασματικών χωρών· θα στρέψει

επενδύσεις προς τις ευρωπαϊκές περιφέρειες που αντιμετωπίζουν ανισορροπίες στο ισοζύγιο των πληρωμών τους με την υπόλοιπη Ευρώπη· και, τέλος, θα εξασφαλίσει νέα ζήτηση για τα αγαθά των πλεονασματικών χωρών, ωθώντας ολόκληρη την ευρωζώνη έξω από την αγκάλη της Κρίσης.

Κεντρικό χαρακτηριστικό του 3ου Μέτρου είναι ότι το προτεινόμενο Ευρωπαϊκό Νιου Ντιλ θα χρηματοδοτηθεί από τα ομόλογα της ΕΤΕπ και του ΕΕΤ, ακολουθώντας το πρότυπο χρηματοδότησης που έχει ήδη εφαρμόσει η ΕΤΕπ εδώ και τριάντα χρόνια. Ουμίζουμε πως η ΕΤΕπ εκδίδει, εκ μέρους όλης της Ευρώπης, αναπτυξιακά ομόλογα με τα οποία χρηματοδοτεί, εδώ και δεκαετίες, μεγάλα επενδυτικά έργα. Όμως το νέο το οποίο κομίζει το 3ο Μέτρο που προτείνουμε δεν είναι αυτό. Το νέο στοιχείο της Μετριοπαθούς Πρότασής μας αφορά την προτεινόμενη επέκταση των επενδυτικών δραστηριοτήτων της ΕΤΕπ, και του ΕΕΤ, σε ένα Ευρωπαϊκό Νιου Ντιλ με την αρωγή της ΕΚΤ.

Τι μορφή θα λάβει η αρωγή της ΕΚΤ προς την ΕΤΕπ και το ΕΕΤ; Είναι νόμιμη μια τέτοια αρωγή;

Η αρωγή αυτή μπορεί να λάβει δύο μορφές (τις οποίες αναφέραμε πιο πάνω). Η μία, όπως εξηγήσαμε, είναι η έκδοση ενός ομολόγου της ΕΚΤ για κάθε ένα ομόλογο που εκδίδει η ΕΤΕπ ή το ΕΕΤ, έτσι ώστε η κεντρική τράπεζα της Ευρώπης να υποστηρίξει την επενδυτική της Ευρώπης στην προσπάθεια χρηματοδότησης του Ευρωπαϊκού Νιου Ντιλ. Όμως αυτό δεν απαιτεί σε καμία περίπτωση χρηματοδότηση εκ μέρους της ΕΚΤ! Τα ομόλογα έκδοσης ΕΚΤ θα χρεώνονται αμέσως στους χρεωστικούς λογαριασμούς των κρατών-μελών (όπως

ακριβώς προβλέπει το 2ο Μέτρο), το οποίο σημαίνει ότι, σε περίπτωση ζημιών, το κόστος της ζημίας θα το επωμίζεται το κράτος-μέλος και δεν θα χρειαστεί, έτσι, καμία παραβίαση του καταστατικού της ΕΚΤ (καθώς η ΕΚΤ δεν θα χρειαστεί ποτέ να πληρώσει η ίδια τη ζημία). Αν και η ΕΚΤ δεν θα βάλει το χέρι στην τσέπη (και γι' αυτό δεν παραβιάζεται το καταστατικό της), η βραχυπρόθεσμη και άμεση ανάληψη του 50% του επενδυτικού κόστους από την ΕΚΤ (το οποίο οι ισχυροί ώμοι των κρατών-μελών δεν θα μπορούσαν ποτέ να σηκώσουν) θα δώσει όντως στην Ευρώπη τη δυνατότητα να εκπονήσει σήμερα το Πανευρωπαϊκό Πρόγραμμα Ανάκαμψης και Συνοχής, το οποίο θα παράξει τα εισοδήματα από τα οποία θα αποπληρωθούν τα ομόλογα της ΕΤΕπ, του ΕΕΤ και της ΕΚΤ.

Υπάρχει κι ένας δεύτερος, εναλλακτικός, τρόπος να βοηθήσει η ΕΚΤ την ΕΤΕπ και το ΕΕΤ ώστε να προχωρήσουν στο Ευρωπαϊκό Νιου Ντιλ: μέσω αγορών ομολόγων της ΕΤΕπ και του ΕΕΤ στη δευτερογενή αγορά ομολόγων. Κάτι τέτοιο, ενόσω συνεχίζεται η κρίση του Ευρώ και η ευρωζώνη μαστιάζεται από αποπληθωριστικά κύματα, όχι μόνο δεν προσκρούει στο καταστατικό της ΕΚΤ, αλλά, αντίθετα, η ΕΚΤ έχει ιερή υποχρέωση να το πράξει! Το σκεπτικό μας έχει ως εξής:

Σε περίοδο σχεδόν μηδενικών επιτοκίων, όταν ο πληθωρισμός πέφτει κάτω του μηδενός σε πολλές χώρες και, κατά μέσον όρο, κυμαίνεται πολύ κάτω του στόχου της ΕΚΤ για πληθωρισμό 2% σε όλη την ευρωζώνη, η ΕΚΤ έχει την υποχρέωση να δράσει τονώνοντας την οικονομική δραστηριότητα. Δεδομένου ότι δεν μπορεί να μειώσει κι άλλο τα ήδη μηδενικά επιτόκια, θα αναγκαστεί ν' αρχίσει να αγοράζει χάρτινους τίτλους (π.χ. ομόλογα), με σκοπό την αύξηση της ρευστότητας στις

αγορές, την αύξηση των τιμών αυτών των τίτλων και, γενικότερα, την τόνωση της πεποίθησης ότι ο αποπληθωρισμός θα δαμαστεί. Το πρόβλημα της ΕΚΤ είναι ότι δεν μπορεί εύκολα να αποφασίσει τι «εθνικότητας» χάρτινους τίτλους να αγοράσει. Θα είναι ιταλικά ομόλογα, γερμανικά δάνεια, πορτογαλικά, κ.ο.κ.;

Το πρόβλημα λύνεται όταν η ΕΚΤ αγοράζει ομόλογα της ΕΤΕπ ή του ΕΕΤ, δηλαδή των μόνων οργανισμών που εκδίδουν ομόλογα και οι οποίοι ανήκουν από κοινού σε όλους τους Ευρωπαίους. Όταν μάλιστα αυτές οι (επιβεβλημένες από την Κρίση) αγορές βοηθούν στην ελαχιστοποίηση του κόστους χρηματοδότησης ενός Πανευρωπαϊκού Νιου Ντιλ που θα συνεισφέρει στην υπέρβαση της Κρίσης, τότε οι αγορές ομολόγων της ΕΤΕπ και του ΕΕΤ αποκτούν στιβαρό σκεπτικό ακόμα και υπό το πρίσμα της νομισματικής πολιτικής που η ΕΚΤ έχει καθήκον να εφαρμόζει.

Εν κατακλείδι, η συμμετοχή της ΕΚΤ τόσο στο 2ο όσο και στο 3ο Μέτρο θα τη βοηθούσε να ανταποκριθεί καλύτερα στην αποστολή της, η οποία, σύμφωνα με το καταστατικό της, συνίσταται να στο «υποστηρίζει τη γενική οικονομική πολιτική της Ένωσης» (άρθρο 127 της Συνθήκης Λειτουργίας της ΕΕ).

Ποια η γενικότερη σημασία του 3ου Μέρους για την Κρίση του Ευρώ και τη βιωσιμότητα της ευρωζώνης;

Είναι εύκολο να ξεχάσει κανείς ότι το δημόσιο χρέος και οι τραπεζικές ζημιές δεν είναι παρά μόνο η μία όψη της κρίσης. Η άλλη όψη του ίδιου νομίσματος είναι τα συσσωρευμένα κεφάλαια (τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο) που σήμερα αρνούνται να επενδυθούν σε παραγωγικές δια-

δικασίες, φοβούμενα ότι δεν θα υπάρξει ικανή ζήτηση για τα αγαθά που θα παράξουν αυτές οι διαδικασίες. Η κρίση θα ξεπεραστεί μόνον όταν βρεθεί τρόπος να «κινητοποιηθούν» τα λιμνάζοντα, συσσωρευμένα κεφάλαια και να μετατραπούν σε παραγωγικές επενδύσεις, ιδίως στην ευρωζωνική Περιφέρεια.

Η ιδέα μας δεν είναι να εφαρμοστεί στην Ευρώπη μια κοινή δημοσιονομική πολιτική, χρηματοδοτούμενη από τους φορολογούμενους των πλεονασματικών χωρών. Αυτό που προτείνουμε είναι η «κινητοποίηση» διεθνών και ευρωπαϊκών κεφαλαίων και η διοχέτευσή τους σε παραγωγικές επενδύσεις, ιδίως προς τις ελλειμματικές περιφέρειες της Ευρώπης, ώστε να δημιουργηθούν τα εισοδήματα που θα αποσβέσουν τα μεγάλα χρέη και θα ωθήσουν την ανάπτυξη σε όλη την Ευρώπη. Στόχος του 3ου Μέτρου είναι αυτή ακριβώς η «κινητοποίηση». Προσφέροντας στους επενδυτές ασφαλείς επενδύσεις, τα ομόλογα που θα εκδώσουν η ΕΤΕπ και το ΕΕΤ, ιδίως εφόσον υποστηριχτούν από την ΕΚΤ (όπως εξηγήσαμε πιο πάνω), θα απορροφήσουν μεγάλο μέρος των λιμνάζόντων κεφαλαίων, τα οποία η ΕΤΕπ και το ΕΕΤ θα κατευθύνουν προς παραγωγικές διαδικασίες με τη δυνατότητα να αυξήσουν την παραγωγικότητα των ευρωπαϊκών οικονομιών.

Με αυτό τον τρόπο, μεγάλο μέρος των συσσωρευμένων κεφαλαίων θα επενδυθεί, επιτέλους, κι αυτή η αύξηση των επενδύσεων θα τονώσει με τη σειρά της τη συνολική ζήτηση, δημιουργώντας αισιοδοξία μεταξύ των υπολοίπων επενδυτών, οι οποίοι θα σπεύσουν να επενδύσουν μέσω ιδιωτικών «καναλιών». Συνεπώς, η ενεργοποίηση της ΕΤΕπ και του ΕΕΤ στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Νιου Ντιλ που προτείνουμε θα δώσει το έναυσμα για μια γενικευμένη αύξηση των επενδύσεων.

Με απλά λόγια, η επενδυτική δραστηριοποίηση των δημόσιων αναπτυξιακών οργανισμών (ΕΤΕπ και ΕΕΤ) όχι μόνο θα τονώσει την οικονομική δραστηριότητα λόγω των πόρων που θα κινητοποιήσουν άμεσα οι ίδιοι, αλλά, επιπλέον, θα πυροδοτήσει νέες επενδυτικές εξορμήσεις από ιδιωτικούς οργανισμούς και επιχειρήσεις στον καθαρά ιδιωτικό τομέα. Έτσι, δημόσιες και ιδιωτικές επενδύσεις θα δημιουργήσουν συμμαχία ικανή να δώσει το τελικό χτύπημα στην Κρίση και στην Ύφεση.

Είναι σύμφωνο με τη νομοθεσία της ΕΕ το 3ο Μέτρο;

Το καταστατικό της ΕΕ προβλέπει στρατηγικές ανάπτυξης και συνοχής που προωθούν το «Ευρωπαϊκό σχέδιο για την ανάκαμψη της οικονομίας», το οποίο, παρότι υιοθετήθηκε στα χαρτιά το 2008, εντούτοις ηττήθηκε στην πράξη από τις πολιτικές γενικευμένης λιτότητας. Το 3ο Μέτρο που προτείνουμε πληροί τους όρους που έχει ήδη θέσει στον εαυτό της η ΕΕ (δυστυχώς, μόνο στα λόγια, έως τώρα), ενδυναμώνει την ευρωπαϊκή συνοχή, επαναφέρει την εμπιστοσύνη στον ιδιωτικό τομέα και συνάδει με τις δεσμεύσεις της ΕΕ περί «εξίσωσης των συνθηκών ζωής στην πορεία προς την πρόοδο» –δεσμεύσεις παρούσες στη Συνθήκη της Ρώμης (1957)- και περί οικονομικής-κοινωνικής συνοχής, όπως προβλέπεται από την Ενιαία Ευρωπαϊκή Πράξη (1986).

Ποια η διαφορά της ΕΤΕπ από το ΕΕΤ και τι διαφορετικό ρόλο θα παίζουν στο πλαίσιο του Ευρωπαϊκού Νιου Ντιλ που προτείνουμε;

Η ΕΤΕπ φημίζεται για τη χρηματοδότηση μεγάλων έργων υποδομών. Η ιδέα πίσω από το ΕΕΤ (του οποίου τη δημιουργία

πρώτος πρότεινε στον Jacques Delors ένας εξ ημών - ο Stuart Holland) ήταν να επικεντρωθεί στη χρηματοδότηση μικρών και μεσαίων επιχειρήσεων, αλλά και να λειτουργήσει ως το ευρωπαϊκό ταμείο που χορηγεί σε νέες, καινοτόμες εταιρείες (start ups) κεφάλαια υψηλού επιχειρηματικού κινδύνου, με προνομιακό επιτόκιο (πολύ χαμηλότερο από το επιτόκιο των εμπορικών τραπεζών), με την προοπτική να υποστηρίξει επιχειρηματικές προσπάθειες νέων ανθρώπων που δεν διαθέτουν συμβατικά εχέγγυα, αλλά έχουν εξαιρετικές ιδέες για νέα προϊόντα και υπηρεσίες.

Γιατί να συναινέσει η Γερμανία στο 3ο Μέτρο;

Κάποιοι θα πουν ότι οικονομίες της Κεντρικής Ευρώπης όπως αυτές της Γερμανίας, π.χ., ή της Αυστρίας δεν έχουν λόγο να προσβλέπουν στο 3ο Μέτρο, καθώς διαθέτουν ήδη ικανά μέσα χρηματοδότησης του παραγωγικού τους μηχανισμού, χάρη σε επενδυτικές πολιτικές που ευνοούν τις μικρές και μεσαίες επιχειρήσεις (*Mittelstandpolitik*). Και όμως! Η Κρίση του Ευρώ έχει αρχίσει να πλήττει και αυτές τις επιχειρήσεις, καθώς οι πηγές χρηματοδότησης νέων τεχνολογιών και κάπως υψηλότερου κινδύνου στερεύουν. Επιπλέον, η κατάρρευση της εγχώριας ζήτησης στην Περιφέρεια έχει μειώσει τις πωλήσεις στην Κεντρική Ευρώπη, με αποτέλεσμα οι κάτοικοί της να φοβούνται πως τα χρέη και οι τραπεζικές ζημιές της Περιφέρειας θα καταλήξουν στην «πόρτα» τους. Το 3ο Μέτρο αντιμετωπίζει αυτές τις ανησυχίες, και μάλιστα χωρίς να χρειάζεται η χρηματοδότησή του από φόρους που θα καταβάλουν οι πολίτες της Κεντρικής Ευρώπης.

Μήπως οι επενδύσεις της ΕΤΕπ επιβαρύνουν το ήδη υπάρχον χρέος των κρατών-μελών;

Συχνά παραγνωρίζεται το γεγονός ότι δεν υπάρχει κανένας λόγος να ενσωματώνονται στα κρατικά χρέη οι επενδύσεις της ΕΤΕπ. Ακόμα και σήμερα, καμιά από τις ισχυρές οικονομίες της ευρωζώνης δεν προσμετρά τις επενδύσεις της ΕΤΕπ στο δημόσιο χρέος της, ούτε όμως η Ελλάδα, η Πορτογαλία ή η Ιρλανδία. Και καμιά άλλη χώρα δεν έχει λόγο να κάνει κάτι τέτοιο, εφόσον πρόκειται για απόφαση που λαμβάνεται σε εθνικό επίπεδο από τις κυβερνήσεις και τις κεντρικές τους τράπεζες.

Υπάρχουν αρκετά επενδυτικά προγράμματα προς χρηματοδότηση στο πλαίσιο του 3ου Μέτρου ώστε, προστιθέμενα, να συστήσουν ένα Πανευρωπαϊκό Νιου Ντιλ;

Η επανεκκίνηση της ανάπτυξης μέσα από επενδυτικά προγράμματα χρηματοδοτούμενα από ομόλογα έκδοσης της ΕΤΕπ, του ΕΕΤ, ίσως και της ΕΚΤ, θα μπορούσε να επιτευχθεί στο άμεσο μέλλον. Σύμφωνα με μελέτη που πραγματοποιήσαν τα κράτη-μέλη το 1994, στο πλαίσιο σχεδίων που είχαν εγκριθεί και βρισκονταν κοντά στο πνεύμα του προτεινόμενου 3ου Μέτρου, ανέρχονταν τότε σε 750 δις εκιού. Σήμερα φτάνουν και ξεπερνούν τα 2 τρισεκατομμύρια ευρώ, ειδικά αν συνυπολογίσει κανείς και τα πανευρωπαϊκά δίκτυα μεταφορών. Ένα τέτοιο πανευρωπαϊκό επενδυτικό πρόγραμμα θα ήταν ό,τι χρειάζεται η ευρωζώνη και θα συνιστούσε το Πανευρωπαϊκό Νιου Ντιλ που προτείνουμε.

Μήπως οι δημόσιες επενδύσεις των ΕΤΕπ και ΕΕΤ αποτρέψουν τις ιδιωτικές;

Συχνά λέγεται πως οι δημόσιες δαπάνες εκδιώκουν τις ιδιωτικές. Η άποψη αυτή στηρίζεται στην υπόθεση του λεγόμενου *crowding out*, που υποδηλώνει ότι μια αύξηση του δημόσιου χρέους σπρώχνει τα επιτόκια προς τα πάνω, πράγμα που πλήττει σοβαρά τα ιδιωτικά επενδυτικά σχέδια. Αξίζει όμως να σημειωθεί ότι ακόμα και ο μονεταριστής Milton Friedman θεωρούσε πως κάτι τέτοιο είναι πιθανό μόνο όταν η οικονομική δραστηριότητα βρίσκεται σε πλήρη ανάπτυξη. Σήμερα όμως, και όσο διαρκεί η Κρίση, η οικονομία παραπαίει, και σ' αυτό το σκηνικό της Κρίσης οι δημόσιες επενδύσεις των ΕΤΕπ και ΕΕΤ θα προσελκύσουν (*crowd in*) τις ιδιωτικές, αυξάνοντας τόσο τα εισοδήματα όσο και την απασχόληση.¹³ Ας προσθέσουμε ότι ο πολλαπλασιαστής¹⁴ των δημοσίων επενδύσεων στο ΑΕΠ είναι υψηλότερος από τον αντίστοιχο δείκτη μείωσης των δημοσιονομικών δαπανών: ο πρώτος φτάνει το 3, ενώ ο δεύτερος μετά βίας ξεπερνά το 1.¹⁵

13. Ο όρος *crowding in* υποδηλώνει την κατάσταση εκείνη όπου οι δημόσιες επενδύσεις ενθαρρύνουν τις ιδιωτικές, όπως π.χ. η κατασκευή σιδηροδρομικής γραμμής παρακινεί στην οικοδομική δραστηριότητα γύρω από τους σταθμούς.

14. Ο πολλαπλασιαστής υποδεικνύει τον ρυθμό αύξησης του ΑΕΠ που επιτυγχάνεται χάρη σε μια επένδυση. Αν μια επένδυση της τάξης των 10 ευρώ αποφέρει 20 ευρώ επιπλέον ΑΕΠ, τότε η αξία του πολλαπλασιαστή είναι 2.

15. Βλ. J. Créel, P. Monperrus-Veroni, F. Saraceno, «Has the Golden Rule of Public Finance Made a Difference in the UK?» [«Κατάφερε άραγε ο χρυσός κανόνας της δημόσιας οικονομίας να επιφέρει ουσιαστικές αλλαγές στο Ηνωμένο Βασίλειο;»], *OFCE Working Papers*, No 13, 2007

Όταν το χρέος διαμεσολαβείται από την ΕΤΕπ και το ΕΤΕ, δεν υπάρχει ο κίνδυνος να αναχαιτιστεί η πορεία εξόδου της ευρωζώνης από την Κρίση;

Λέγεται συχνά πως η Κρίση δεν μπορεί να ξεπεραστεί όταν «προσθέτεις χρέη πάνω στα χρέη». Η αλήθεια όμως είναι πως όλα εξαρτώνται από το είδος του χρέους, από τη διαχείρισή του, όπως και από το ύψος του επιτοκίου δανεισμού. Μια χώρα που συσσωρεύει δημόσια χρέη με ετήσιο επιτόκιο της τάξης του 5% και άνω, τη στιγμή που η οικονομία της λιμνάζει, πολύ απλά αυτοκτονεί. Αν όμως αξιοποιήσει τα λιμνάζοντα ανά την υφήλιο κεφάλαια διοχετεύοντάς τα σε παραγωγικές διαδικασίες, μέσω εκδόσεων ομολόγων της ΕΤΕπ και του ΕΤΕ και με επιτόκιο που δεν ξεπερνά το 2%, τότε μια τέτοια κίνηση είναι ευεργετική και απολύτως λογική.¹⁶ Το ζητούμενο είναι τα κεφάλαια αυτά να χρηματοδοτούν επενδύσεις που αυξάνουν την παραγωγικότητα, βοηθούν στην παραγωγή ελκυστικών αγαθών, θέτουν εκ νέου σε λειτουργία την οικονομία, δημιουργούν αυξημένα δημοσιονομικά και ιδιωτικά έσοδα, αυξάνουν την απασχόληση και δαμάζουν έτσι τα μεγάλα δημόσια και ιδιωτικά χρέη.

(άρθρο διαθέσιμο στο διαδίκτυο). Βλ. επίσης, J. Créel, P. Hubert, F. Saraceno, «Fallait-il renforcer le Pacte de stabilité et de croissance?» [«Μήπως θα έπρεπε να ενισχυθεί το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης;»], *OFCE le Blog*, 27.2.2012 (κείμενο διαθέσιμο στο διαδίκτυο).

16. Βλ. J. Créel, P. Monperrus-Veroni, F. Saraceno, *ό.π.*

4ο Μέτρο

Κατεπείγον Πρόγραμμα Κοινωνικής Αλληλεγγύης

Αναφερθήκαμε ήδη στον διαβρωτικό ρόλο που παίζει στις κοινωνίες της Ευρώπης, στη βιωσιμότητα της ευρωζώνης αλλά και στην ιδέα της Ευρωπαϊκής Ένωσης η ανθρωπιστική κρίση που μαστίζει την ευρωζώνη. Είναι απαραίτητο να υπάρξει, χωρίς καμία αργοπορία, ευρωπαϊκή παρέμβαση ανακούφισης αυτής της κρίσης, παρά το γεγονός ότι, πράγματι, η κοινωνική πολιτική βαραίνει, σύμφωνα με τις Συνθήκες της ΕΕ, τα κράτη-μέλη και όχι την ίδια την ΕΕ. Όταν η ανθρωπιστική κρίση έχει πλήξει τις κοινωνίες λόγω της κακής αρχιτεκτονικής της ευρωζώνης, οι λαοί της Ευρώπης, πολύ σωστά, θεωρούν την Ευρώπη υπεύθυνη και απορρίπτουν τη νομικίστικη απάντηση της ΕΕ ότι δεν είναι δική της δουλειά να αντιμετωπίσει το κοινωνικό κόστος των σαθρών ευρωπαϊκών θεσμών.

Αποτελεί λοιπόν ηθική και πολιτική υποχρέωση της ΕΕ να αναλάβει δράση το συντομότερο δυνατόν, προκειμένου να ικανοποιήσει τις βασικές ανάγκες των Ευρωπαίων πολιτών που η δομική Κρίση του Ευρώ, μαζί με τις πολιτικές λιτότητας που επιβλήθηκαν στα πιο ανίσχυρα κράτη-μέλη, δεν επιτρέπει στις κυβερνήσεις να ανακουφίσουν. Σε διαφορετική περίπτωση, η Ευρώπη θα είναι άμεσα και πολλαπλώς εκτεθειμένη σε εξτρεμιστικές δυνάμεις που έχει εκθρέψει η κρίση, στον ρατσισμό, στην ξενοφοβία, ακόμα και στον νεοναζισμό. Ποτέ στο παρελθόν η αποστροφή των Ευρωπαίων για την ΕΕ και τους θεσμούς της δεν είχε αγγίξει ανάλογα επίπεδα. Ως εκ τούτου, η κοινωνική και ανθρωπιστική διάσταση της κρίσης μετατρέπεται τάχιστα σε ζήτημα πολιτικής και ηθικής νομιμοποίησης της ΕΕ.

4ο ΜΕΤΡΟ - Πανευρωπαϊκό «θερμιδικό» πρόγραμμα το οποίο (α) θα εξασφαλίζει τη διατροφική επάρκεια, κατά τα πρότυπα του προγράμματος «food stamps» (κουπόνια σίτισης) που εφαρμόζεται στις ΗΠΑ, και (β) θα παρέχει το ελάχιστο των ενεργειακών και μεταφορικών αναγκών (ηλεκτρικού ρεύματος, θέρμανσης και εισιτηρίων στις μαζικές συγκοινωνίες). Το πρόγραμμα θα χρηματοδοτείται εξ ολοκλήρου από τα «κέρδη» τα οποία συσσωρεύονται στο εσωτερικό του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών υπό τη μορφή τόκων που χρεώνουν οι ευρωπαϊκές κεντρικές τράπεζες στις εμπορικές τράπεζες (για μια σειρά νομισματικών υπηρεσιών που τους προσφέρουν - π.χ., βραχυπρόθεσμο δανεισμό), αλλά και ως αποτέλεσμα των ανισορροπιών του λογιστικού συστήματος TARGET 2 (βλ. πιο κάτω). Μελλοντικά, στη χρηματοδότηση του προτεινόμενου «θερμιδικού» προγράμματος θα μπορούν να προστίθενται τα έσοδα από τους νέους φόρους των χρηματιστηριακών συναλλαγών που τώρα μελετά η ΕΕ.

Τι είναι το λογιστικό σύστημα TARGET 2;

Το TARGET 2 είναι το λογιστικό σύστημα που έχει ενστερνιστεί το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών (μέρος του οποίου είναι η ΕΚΤ) και το οποίο επιτρέπει την ύπαρξη του κοινού νομίσματος - του ευρώ. Για να δούμε πώς λειτουργεί, ας σκεφτούμε τι γίνεται όταν ένας Ισπανός πολίτης αγοράζει γερμανικό αυτοκίνητο. Τα χρήματά του περνούν από την (ισπανική) τράπεζά του και καταλήγουν σε γερμανική τράπεζα (όπου έχει τον λογαριασμό της η γερμανική αυτοκινητοβιομηχανία). Παράλληλα όμως η κεντρική τράπεζα της Ισπανίας αποκτά ένα αντίστοιχο, καθαρά λογιστικό, «χρέος» προς την

κεντρική τράπεζα της Γερμανίας (την Bundesbank). Αν οι πληρωμές μεταξύ ισπανικής και γερμανικής κεντρικής τράπεζας δεν ισοσκελιστούν, τότε η ισπανική κεντρική τράπεζα έχει ένα συνολικό λογιστικό χρέος προς την Bundesbank. Κάθε χρόνο, οι κεντρικές τράπεζες των ελλειμματικών κρατών-μελών της ευρωζώνης, με τέτοιο συνολικό «χρέος» προς τις κεντρικές τράπεζες των πλεονασματικών κρατών-μελών, χρεώνονται τόκους ανάλογους με το συνολικό τους λογιστικό «χρέος». Αυτοί οι τόκοι μοιράζονται, ως «ζεστό» χρήμα που δημιουργεί η ΕΚΤ, στις κεντρικές τράπεζες των πλεονασματικών κρατών-μελών, οι οποίες, με τη σειρά τους, περνούν αυτά τα χρήματα στο υπουργείο οικονομικών του κράτους-μέλους. Παράλληλα, οι τόκοι αυτοί αφαιρούνται από τα κέρδη των κεντρικών τραπεζών των ελλειμματικών κρατών-μελών, οι οποίες αποδίδουν έτσι λιγότερα κέρδη στα δικά τους υπουργεία οικονομικών. Το σκεπτικό εδώ είναι ότι, με αυτό το σύστημα τοκισμού των εσωτερικών ελλειμμάτων του συστήματος TARGET 2, δημιουργείται ένα κίνητρο στα κράτη-μέλη να αποφεύγουν τις μεγάλες ανισορροπίες εντός του λογιστικού αυτού συστήματος.

Γιατί να χρηματοδοτηθεί από τα κέρδη του TARGET 2 το «θερμιδικό» πρόγραμμα καταπολέμησης της ανθρωπιστικής κρίσης της ευρωζώνης;

Πριν από την Κρίση του Ευρώ, οι ανισορροπίες στο TARGET 2 ήταν πολύ περιορισμένες. Κράτη-μέλη με μεγάλα εμπορικά ελλείμματα (π.χ. η Ελλάδα) δέχονταν μεγάλες εισροές κεφαλαίων από τις πλεονασματικές χώρες (π.χ. από τη Γερμανία), εισροές οι οποίες αντιστάθμιζαν το παθητικό της κεντρικής τράπεζάς τους προς τις κεντρικές τράπεζες των πλεονασμα-

τικών χωρών. Έτσι, παρατηρούμε ότι, πριν από το 2009, οι τόκοι που πλήρωναν οι κεντρικές τράπεζες των ελλειμματικών χωρών στις κεντρικές τράπεζες των πλεονασματικών ήταν σχεδόν μηδενικοί.

Η κρίση όμως προκάλεσε βαθιές αναταράξεις, που σύντομα μεταφράστηκαν σε τεράστιες ανισορροπίες στο εσωτερικό του TARGET 2: Καθώς η ροή κεφαλαίων προς την Περιφέρεια όχι μόνο στέρεψε αλλά και αντεστράφη (καθώς πολλά κεφάλαια των περιφερειακών χωρών μετανάστευσαν προς τις τράπεζες της Φραγκφούρτης), οι κεντρικές τράπεζες των ελλειμματικών κρατών-μελών άρχισαν να συσσωρεύουν μεγάλο παθητικό στο πλαίσιο του TARGET 2, ενώ οι κεντρικές τράπεζες των πλεονασματικών χωρών συγκέντρωναν ένα αντίστοιχα μεγάλο ποσό καθαρού ενεργητικού.

Αυτή η ανισορροπία δεν έχει καμία άλλη σημασία (όσο το ευρώ επιβιώνει) πέραν της μεταφοράς τόκων (ανάλογων με το παθητικό τους στο λογιστικό σύστημα TARGET 2) από τις κεντρικές τράπεζες των ελλειμματικών χωρών προς τις κεντρικές τράπεζες των πλεονασματικών. Με απλά λόγια, οι τόκοι που μεταφέρονται, στο πλαίσιο του TARGET 2, από την Περιφέρεια προς το Κέντρο της ευρωζώνης είναι απολύτως ανάλογοι με το μέγεθος της κρίσης. Όσο μεγαλύτερη η κρίση, που ευθύνεται για την ανθρωπιστική κρίση, τόσο μεγαλύτερες οι μεταφορές τόκων από τις χώρες που πλήττονται αγρίως από την κρίση προς εκείνες που πλήττονται πολύ λιγότερο.

Αυτός είναι λοιπόν ο λόγος που προτείνουμε να χρηματοδοτηθεί το «θερμιδικό» πρόγραμμα καταπολέμησης της ανθρωπιστικής κρίσης από τους τόκους που συσσωρεύονται εντός του λογιστικού συστήματος TARGET 2. Οι τόκοι αυτοί

μεγεθύνονται από την Κρίση του Ευρώ, που πλήττει κατ' εξοχήν την Περιφέρεια. Υπό μία έννοια, αποτελούν τη «σκιά» της κρίσης και, όπως έχουν τα πράγματα, επιβαρύνουν τη χειμαζόμενη Περιφέρεια, στην πιο δύσκολη στιγμή της, μεταβιβάζοντας πόρους προς τις... πλεονασματικές χώρες.

Σαν να μην αρκούσε, δηλαδή, το γεγονός ότι η κρίση κάνει, υπό καθεστώς πανικού, τα πενιχρά κεφάλαια της Περιφέρειας να μεταναστεύουν στη Φραγκφούρτη (ωφελώντας τις γερμανικές τράπεζες και μειώνοντας το κόστος δανεισμού του γερμανικού κράτους), έρχεται και το TARGET 2 να επιβραβεύσει κι άλλο τη Γερμανία, μεταβιβάζοντας αυτούς τους τόκους από τις κεντρικές τράπεζες της Περιφέρειας προς την Bundesbank, η οποία με τη σειρά της μεταφέρει (μία φορά τον χρόνο) αυτά τα «κέρδη» στην Ομοσπονδιακή Κυβέρνηση του Βερολίνου.

Είναι πασιφανώς άδικο και παράλογο ένα επίσημο λογιστικό σύστημα, στα έγκατα του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών, που, εν μέσω κρίσης, μεγεθύνει τη ροή κεφαλαίων από τα κράτη-μέλη που τα έχουν περισσότερο ανάγκη προς εκείνα που τα έχουν πολύ λιγότερο ανάγκη, και μάλιστα χωρίς αυτοί οι τόκοι να αποτελούν πληρωμή για οποιοδήποτε επιχειρηματικό ή δημοσιονομικό δάνειο.

Γι' αυτό προτείνουμε οι εν λόγω τόκοι του συστήματος TARGET 2 να χρησιμοποιηθούν από την ΕΕ για να αντιμετωπιστεί η πείνα, οι θάνατοι από το κρύο τον χειμώνα και η αδυναμία των ανέργων να μετακινούνται σε τόπους όπου είναι ευκολότερη η εξεύρεση εργασίας. Το ίδιο να ισχύσει και με μελλοντικούς φόρους που σκέφτεται να επιβάλει η ΕΕ στις χρηματιστηριακές συναλλαγές ή αναλογικά με το ύψος του ενεργητικού των τραπεζών: τα ίδια επιχειρήματα θα δικαιω-

λογούσαν τη χρήση των πανευρωπαϊκών αυτών φόρων για τη χρηματοδότηση του 4ου Μέτρου.

Συμπερασματικά, το 4ο Μέτρο προβλέπει τα εξής:

(1) Παραμένει ως έχει το σύστημα TARGET 2, καθώς οι κεντρικές τράπεζες των ελλειμματικών κρατών-μελών εξακολουθούν να πληρώνουν τόκους προς το Ευρωπαϊκό Σύστημα Κεντρικών Τραπεζών. Έτσι, δεν χρειάζεται (στο πλαίσιο της «μετριοπάθειας» της πρότασής μας) καμία αλλαγή του καταστατικού της ΕΚΤ. Η μόνη διαφορά είναι ότι οι κεντρικές τράπεζες, υπό την καθοδήγηση των υπουργείων οικονομικών (του Eurogroup ή του Ecofin), διοχετεύουν τους συσσωρευμένους τόκους (όχι στα υπουργεία οικονομικών των πλεονασματικών χωρών, αλλά) προς έναν κοινό λογαριασμό από τον οποίο χρηματοδοτείται το προτεινόμενο «θερμιδικό» πρόγραμμα κατά της ανθρωπιστικής κρίσης.

(2) Η ευρωζώνη αποκτά μια κοινή «ευρωζωνική» πολιτική αντιμετώπισης της ανθρωπιστικής κρίσης, χρηματοδοτούμενη με τρόπο που δεν απαιτεί ούτε ένα ευρώ νέων φόρων. Έτσι λύνεται ο γρίφος τού πώς μπορούμε να δημιουργήσουμε κοινό ταμείο βασικής κοινωνικής πολιτικής χωρίς ομοσπονδιακούς φόρους, αλλά και χωρίς τη χρηματοδότησή του από τα υπουργεία οικονομικών των κρατών-μελών (κάτι που θα συνιστούσε αύξηση των κοινοτικών εισφορών των κρατών-μελών, η οποία θα απαιτούσε μεγαλύτερους εθνικούς φόρους).

(3) Το 4ο Μέτρο αναιρεί μέρος των ενδογενών ανισορροπιών της ευρωζώνης, καταργώντας τον τρόπο με τον οποίο

το TARGET 2 μεγεθύνει τις «λάθος» ροές κεφαλαίων κατά τη διάρκεια μιας κρίσης. Σε συνδυασμό με τα τρία πρώτα Μέτρα, που και αυτά αναιρούν άλλου είδους ανισορροπίες της ευρωζώνης, συνεισφέρει στη βιωσιμότητα της ευρωπαϊκής νομισματικής ένωσης.

(4) Τέλος, το 4ο Μέτρο έχει μεγάλη ηθική, πολιτική και συμβολική αξία. Όταν μια οικογένεια λαμβάνει με το ταχυδρομείο ένα κουπόνι των 50 ευρώ το οποίο αναγράφει «Προσφορά της Ευρωπαϊκής Ένωσης» και μπορεί να το χρησιμοποιήσει άμεσα στο σουπερμάρκετ ως ρευστό χρήμα, αυτομάτως αλλάζει η εικόνα της ΕΕ στα μάτια των πολιτών της.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Τέσσερα άμεσα εφαρμόσιμα Μέτρα προς καταπολέμηση των πέντε εσφαλμένων διλημμάτων που υποδαυλίζουν την Κρίση

Μετά από έξι χρόνια ύφεσης και οικονομικών πολιτικών που θα μείνουν ως η μεγαλύτερη ακολουθία λαθών και αναποφασιστικότητας στην ευρωπαϊκή (ίσως και στην παγκόσμια) οικονομική ιστορία, η Ευρώπη έχει πλέον απολέσει την πολιτική και ηθική της νομιμοποίηση στα μάτια των ίδιων των πολιτών της, αλλά και την αξιοπιστία της στα μάτια του υπόλοιπου κόσμου.

Παρά το γεγονός ότι το καλοκαίρι του 2012 οι εξαγγελίες της ΕΚΤ, μαζί με την απόφαση της Γερμανίας να μην προχωρήσει στην αποπομπή της Ελλάδας και της Πορτογαλίας, κατάφεραν να καθησυχάσουν τις χρηματαγορές, σήμερα η ευρωζώνη εξακολουθεί να οδεύει προς τη διάλυση, παρά την αντίθετη βούληση του πολιτικού συστήματος και των μεγάλων οικονομικών συμφερόντων.¹⁷

17. Κάτι ανάλογο είχε συμβεί την περίοδο 1990-1993 με τον «προκάτοχο» του κοινού νομίσματος, τον Ευρωπαϊκό Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών (ERM), ο οποίος συνετρίβη, παρά το γεγονός ότι η πολιτική και

Ο φαύλος κύκλος της λιτότητας υπονόμωσε την ικανότητα της Ευρώπης να επαναφέρει την ευημερία, βάρυνε τα μεγάλα δομικά ρήγματα που (από καταβολής ευρωζώνης) χωρίζουν την ελλειμματική Περιφέρεια από τον πλεονασματικό Πυρήνα, έφερε στην επιφάνεια απειλητικότερες αποπληθωριστικές δυνάμεις και καλλιέργησε εθνικισμούς και ξενοφοβία που υποσκάπτουν τα πολιτικά και πολιτιστικά θεμέλια της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Την ίδια στιγμή, οι ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, και οι οικονομικές «ελίτ» που τις υποστηρίζουν, δείχνουν να έχουν πιαστεί στην παγίδα πέντε ψευδών και αντιπαραγωγικών (όσον αφορά την εκπόνηση αποτελεσματικών πολιτικών) διλημάτων:

- (1) μεταξύ σταθερότητας και ανάπτυξης,
- (2) μεταξύ αδιέξοδης λιτότητας και αναποτελεσματικής επεκτατικής πολιτικής (βασιζόμενης σε νέα υπερχρέωση των κρατών),
- (3) μεταξύ του μακάβριου εναγκαλισμού αφερέγγυων τραπεζών με εξίσου αφερέγγυες κυβερνήσεις και μιας θεωρητικά χρήσιμης τραπεζικής ένωσης την οποία οι Ευρωπαίοι ηγέτες διακηρύσσουν με σκοπό να μην την εφαρμόσουν ποτέ,
- (4) μεταξύ της Αρχής των Απολύτων Διαχωρισμένων Κρατικών Χρεών και της υποτιθέμενης ανάγκης να πειστούν τα πλεονασματικά κράτη-μέλη να πληρώσουν για τα χρέη των ελλειμματικών, και
- (5) μεταξύ της απώλειας εθνικής κυριαρχίας χωρίς δημοκρατικό σύστημα λήψης αποφάσεων σε ευρωπαϊκό επίπεδο

οικονομική εξουσία επιθυμούσε διακαώς τη διατήρησή του.

(π.χ. Eurogroup) και της ανέφικτης μετάβασης σε μια Ομοσπονδιακή Ευρώπη.

Και τα πέντε αυτά διλήμματα είναι εσφαλμένα, καθώς, όπως δείξαμε στις προηγούμενες σελίδες, για κάθε ένα από αυτά υπάρχουν εναλλακτικές λύσεις που τα ακυρώνουν.

- Δεν υπάρχει κανένας λόγος να επιλέξουμε μεταξύ της σταθερότητας και της ανάπτυξης, ή μεταξύ της λιτότητας και μιας παραδοσιακής Κεϋνσιανής επεκτατικής πολιτικής, χρηματοδοτούμενης από νέα δημόσια χρέη (βλ. 3ο και 4ο Μέτρο).
- Είναι ανόητο να θεωρούμε ότι, στο τραπεζικό μέτωπο, οι επιλογές μας περιορίζονται μεταξύ, από τη μία, της σημερινής παράλογης δήθεν τραπεζικής ένωσης (που επιτείνει την αλληλεξάρτηση κρατών-μελών και «εθνικών» τραπεζών) και, από την άλλη, μιας αυτόματης, υπερμεγέθους και ανεφάρμοστης πραγματικής τραπεζικής ένωσης 6.000 τραπεζών (βλ. 1ο Μέτρο).
- Όσον αφορά τα δημόσια χρέη της Περιφέρειας, δεν υπάρχει κανένας, μα κανένας, λόγος είτε να επωμιστούν αυτά τα ποσά οι φορολογούμενοι του πλεονασματικού Βορρά είτε να εξακολουθούν να συνθλίβονται οι κοινωνίες της Περιφέρειας από την εφαρμοζόμενη σήμερα πολιτική (βλ. 2ο Μέτρο).
- Είναι επικίνδυνα παραπλανητικό να λέγεται ότι τα κράτη-μέλη πρέπει είτε να αποδεχθούν το σημερινό δημοκρατικό έλλειμμα που χαρακτηρίζει τη λήψη αποφάσεων στην Ευρώπη και τη μείωση της εθνικής τους κυριαρχίας είτε να προχωρήσουν σε ομόσπονδες λύσεις. Όπως είδαμε από το σύνολο των τεσσάρων προτεινόμενων μέτρων, είναι απολύ-

τως εφικτό, χωρίς καμία κίνηση προς την ομοσπονδοποίηση, και να επιλύσουμε την Κρίση του Ευρώ, αναμορφώνοντας την αρχιτεκτονική του, και να επιστρέψουμε αρκετή από τη χαμένη εθνική κυριαρχία στα κράτη-μέλη.

Τα πέντε αυτά ψευδοδιλήμματα κάνουν μεγάλο κακό στην Ευρώπη και στην προοπτική της, καθώς εγκλωβίζουν τις κυβερνήσεις, περιορίζοντας τη συλλογική σκέψη της ευρωπαϊκής ηγεσίας, σε αδιέξοδες πολιτικές. Γι' αυτό απειλούν να μεγεθύνουν περαιτέρω την ευρωπαϊκή κρίση, μεταφέροντάς τη βίαια από το οικονομικό πεδίο στα πεδία των ανθρωπιστικών, κοινωνικών και δημοκρατικών αξιών.

Στα πέντε ψευδοδιλήμματα που ταλανίζουν την επίσημη Ευρώπη, η Μετριοπαθής Πρόταση αντιπαραθέτει τις εξής τέσσερις σκέψεις (που εμπεριέχονται στα τέσσερα Μέτρα που προτείνουμε):

- Το βασικό δίλημμα που αντιμετωπίζει η Ευρώπη σήμερα είναι μεταξύ:
  - του αποπληθωρισμού που προκαλεί η προσπάθεια κάθε κράτους-μέλους να «εξαγάγει την κρίση» (αυξάνοντας τις καθαρές εξαγωγές) στα υπόλοιπα κράτη-μέλη, και όλης της ευρωζώνης στον υπόλοιπο κόσμο, και
  - ενός προγράμματος ανάκαμψης (που βασίζεται στην αύξηση των επενδύσεων πανευρωπαϊκά, χρηματοδοτούμενο από τα λιμνάζοντα κεφάλαια που βολοδέρνουν σήμερα στον χρηματοπιστωτικό τομέα και συχνά «παρκάρονται» στις κεντρικές τράπεζες) το οποίο συμπεριλαμβάνει ένα πρόγραμμα καταπόλεμησης της ανθρωπιστικής κρίσης (που βασίζεται στην

εκμετάλλευση λογιστικών τόκων οι οποίοι συσσωρεύονται στα έγκατα του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών και οφείλονται στις ανισόρροπες ροές κεφαλαίων που ευθύνονται για την ανθρωπιστική κρίση).

- Οι φορολογούμενοι των πλεονασματικών χωρών δεν έχουν κανένα λόγο να πληρώσουν για την επίλυση της κρίσης. Δεν χρειάζεται να χρηματοδοτήσουν τα μέτρα που προτείνουμε για τη διευθέτηση της τραπεζικής κρίσης (1ο Μέτρο), τη διαχείριση του δημόσιου χρέους των υπερχρεωμένων κρατών-μελών (2ο Μέτρο), τις επενδύσεις (3ο Μέτρο), ή το πρόγραμμα καταπολέμησης της ανθρωπιστικής κρίσης (4ο Μέτρο). Πράγματι, όπως δείξαμε στις προηγούμενες σελίδες, κανένα από τα τέσσερα Μέτρα που προτείνουμε δεν απαιτεί ούτε ένα ευρώ φόρων από τις πλεονασματικές (ή και τις ελλειμματικές) χώρες.
- Η Γερμανία αντιδρά στην ιδέα επεκτατικής δημοσιονομικής ή νομισματικής πολιτικής για την υπέρβαση της κρίσης. Έχει ενδιαφέρον, και πολιτική αξία, το γεγονός ότι τα Μέτρα που προτείνουμε δεν συγκρούονται με τη βασική φιλοσοφία της γερμανικής κυβέρνησης.
- Πολλοί Ευρωπαίοι θα ήθελαν η κρίση να αποτελέσει έναυσμα για «περισσότερη Ευρώπη» υπό τη μορφή ομοσπονδιακών θεσμών (π.χ., κοινού υπουργείου οικονομικών της ευρωζώνης). Κάτι τέτοιο, ανεξάρτητα από τα θετικά του, δεν είναι εφικτό εν μέσω μιας κρίσης που δημιουργεί φυγόκεντρες πολιτικές δυνάμεις, αντί να φέρνει τους λαούς της Ευρώπης πιο κοντά. Τα τέσσερα Μέτρα που προτείνουμε δεν απαιτούν καμία τέτοια κίνηση ή αλλαγή στις υπάρχουσες Συνθήκες. Όμως, καθώς θα επαναθεμελιώσουν την αρχιτεκτονική

της ευρωζώνης και θα επιλύσουν την Κρίση του Ευρώ, τα τέσσερα αυτά Μέτρα θα φέρουν τη γαλήνη στην Ευρώπη, η οποία απαιτείται ώστε οι λαοί της να μπορέσουν νηφάλια, και χωρίς το άγχος της κρίσης, να αποφανθούν για το «επόμενο βήμα» της ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Μπορεί να μην είμαστε σίγουροι με πόσα χτυπήματα του σπαθιού του κατάφερε ο Μέγας Αλέξανδρος να κόψει τον Γόρδιο Δεσμό. Εμείς προτείνουμε τέσσερις «κινήσεις» με τις οποίες μπορεί να κοπεί ο Γόρδιος Δεσμός της Κρίσης του Ευρώ:

- Κίνηση πρώτη - 1ο Μέτρο: *Πρόγραμμα σταδιακής, βήμα προς βήμα, και κατά περίπτωση, επίλυσης της τραπεζικής κρίσης*, το οποίο υπερβαίνοντας το σημερινό αδιέξοδο σχετικά με την υποτιθέμενη τραπεζική ένωση που απεφασίσθη, και διαρρηγνύοντας αποτελεσματικά την τοξική διασύνδεση του μη βιώσιμου δημόσιου χρέους των κρατών-μελών με το δυσθεώρητο κόστος ανακεφαλαιοποίησης των τραπεζών, θα δώσει στην ΕΕ τον χρόνο και την άνεση να σχεδιάσει σωστά, και νηφάλια, μια μελλοντική, πραγματική και βιώσιμη τραπεζική ένωση.
- Κίνηση δεύτερη - 2ο Μέτρο: *Πρόγραμμα μερικής μετατροπής του δημόσιου χρέους των κρατών-μελών της ευρωζώνης*, το οποίο θα φέρει τη συρρίκνωση του συνολικού δημόσιου χρέους της ευρωζώνης, μειώνοντας εντυπωσιακά το κατά Μάαστριχτ νόμιμο χρέος όλων των κρατών-μελών.
- Κίνηση τρίτη - 3ο Μέτρο: *Πανευρωπαϊκό Επενδυτικό Πρόγραμμα για την Ανάκαμψη και τη Συνοχή - ένα Ευρωπαϊκό Νιου Ντιλ*, το οποίο θα ανακυκλώσει λιμνάζοντα κεφάλαια

ως επενδύσεις στην ευρωζωνική παραγωγή και παραγωγικότητα, ιδίως στην Περιφέρεια.

- Κίνηση τέταρτη - 4ο Μέτρο: Κατεπαίγον πρόγραμμα αντιμετώπισης της ανθρωπιστικής κρίσης, το οποίο χρησιμοποιεί κεφάλαια που δημιούργησε η κρίση εντός του Ευρωπαϊκού Συστήματος Κεντρικών Τραπεζών, για να αντιμετωπίσει βασικές ανθρώπινες ανάγκες που δημιούργησε η ίδια κρίση.

Σε πολιτικό επίπεδο, τα τέσσερα Μέτρα που απαρτίζουν τη Μετριοπαθή Πρόταση συνιστούν μια διαδικασία Αποκεντρωμένου Εξευρωπαϊσμού των τεσσάρων πεδίων επί των οποίων διαδραματίζεται η κρίση (τράπεζες, δημόσιο χρέος, επενδύσεις, ανθρωπιστική κρίση). Ο Αποκεντρωμένος Εξευρωπαϊσμός αποτελεί τον αντίποδα του αυταρχικού συγκεντρωτισμού που βρίσκεται σε εξέλιξη από την αρχή της κρίσης και ο οποίος δεν αφήνει περιθώριο ελπίδας για ουσιαστική βελτίωση των πραγματικών οικονομικών δεδομένων (απασχόληση, επίπεδο διαβίωσης, παραγωγικότητα), ούτε ανάκαμψης της ευρωπαϊκής προοπτικής.

Τα τέσσερα Μέτρα που προτείνουμε αφορούν ουσιαστικά τον Αποκεντρωμένο Εξευρωπαϊσμό των τεσσάρων πεδίων - τράπεζες, δημόσιο χρέος, επενδύσεις, ανθρωπιστική κρίση:

- Εξευρωπαϊσμός, στο βαθμό που κάθε ένα από αυτά τα προβλήματα αντιμετωπίζεται σε πανευρωπαϊκό επίπεδο με έξυπνες μορφές χρηματοδότησης που δεν απαιτούν ούτε εθνικούς ούτε «ομοσπονδιακούς» φόρους.
- Αποκεντρωμένος, στο βαθμό που δεν προβλέπεται κανένας νέος κεντρικός φορέας με εξουσίες που μειώνουν την εθνική

κυριαρχία των κρατών-μελών. Για την ακρίβεια, ως προς το τελευταίο, αυξάνουν την κυριαρχία εθνικών κοινοβουλίων και κυβερνήσεων, καθώς μεταφέρουν δυσβάστακτα βάρη (διάσωση τραπεζών, διαχείριση μεγάλου μέρους του χρέους, επενδύσεις, αντιμετώπιση βασικών αναγκών) από τους ώμους των κρατικών προϋπολογισμών στους υπάρχοντες ευρωπαϊκούς θεσμούς, εξασφαλίζοντας έτσι νέους βαθμούς ελευθερίας στα κράτη-μέλη.

Η Μετριοπαθής Πρόταση, αν και αντιμετωπίζει όλες τις εκφάνσεις της κρίσης και τις αδυναμίες της ευρωζώνης, δεν προβλέπει ούτε έναν νέο ευρωπαϊκό θεσμό, καθιστώντας το εγχείρημα πολιτικά και θεσμικά μινιμαλιστικό. Δεν απαιτεί νέες Συνθήκες, νέα Σύμφωνα Σταθερότητας ή Ανάπτυξης, νέες τρόικες, νέα διευθυντήρια. Ούτε σηματοδοτεί αποδοχή της αναγκαιότητας ομόσπονδων λύσεων για τις οποίες η Ευρώπη δεν είναι σε καμία περίπτωση έτοιμη σήμερα, εν μέσω της εξελισσόμενης κρίσης. Υπ' αυτή την έννοια, η Πρότάσή μας, αν και στοχεύει να κατατροπώσει την Κρίση του Ευρώ, είναι κατ' εξοχήν μετριοπαθής και άμεσα εφαρμόσιμη.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Από την αρχή της Κρίσης του Ευρώ, η ευρωπαϊκή ηγεσία αποτυγχάνει να προτείνει πραγματικές λύσεις και απλώς πασχίζει να κερδίσει χρόνο, επιμηκύνοντας έτσι την κρίση στο διηνεκές, πολλαπλασιάζοντας το κοινωνικό της κόστος, υπονομεύοντας τη δημοκρατική νομιμοποίηση των κυβερνήσεων και της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, και, βεβαίως, μεγεθύνοντας τις δυνάμεις που εργάζονται, κάτω από την επιφάνεια, για την αποδόμηση της ευρωζώνης και, κατ' επέκταση, της ίδιας της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Το πιο ενδιαφέρον είναι ότι αυτή η ακολουθία αποτυχημένων πολιτικών καταπολέμησης της κρίσης παρουσιάζεται στους λαούς της Ευρώπης ως μονόδρομος. Ανεξάρτητα από το εάν η Μετριοπαθής Πρόταση που καταθέσαμε εφαρμοστεί ή όχι, προσφέρει κάτι πολύτιμο: Δείχνει στους λαούς της Ευρώπης ότι υπάρχει λελογισμένη, αποτελεσματική, άμεσα εφαρμόσιμη, μετριοπαθής εναλλακτική πρόταση για την επίλυση της Κρίσης του Ευρώ. Και αποκαθιστά σε όλους μας την αυτοπεποίθηση που απαιτείται για να θέσουμε τους Ευρωπαίους ηγέτες προ των ευθυνών τους.

